

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Odkaz Michaila Saakašviliho -
proměny fungování politického režimu v Gruzii mezi lety 2004-2013**

Edisher Mirgatia

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy a východoevropská studia

Bakalářská práce

Odkaz Michaila Saakašviliho -

proměny fungování politického režimu v Gruzii mezi lety 2004-2013

Edisher Mirgatia

Vedoucí práce:

PhDr. Magda Leichtová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016.....

V první řadě bych velice rád poděkoval vedoucí mé bakalářské práce, PhDr. Magdě Leichtové Ph.D za vedení, cenné rady a čas, který mi během psaní věnovala.

Chtěl bych vyjádřit vděčnost České republice a Západočeské univerzitě v Plzni za možnost získat kvalitní a bezplatné vzdělání. Velmi si toho vážím.

Velice rád bych poděkoval také mé učitelce, Mgr. Libuši Urieové za jazykovou korekci bakalářské práce.

V neposlední řadě patří poděkování mé rodině, zvláště matce, za nesmírně velkou pomoc po celou dobu mého studia.

Obsah

1 Úvod	1
2 Revoluce růží	9
2.1 Aktéři	9
2.2 Stručný vývoj událostí	11
2.3 Pád vlády Eduarda Ševardnadzeho	15
3 Vývoj politických systémů	22
3.1 Ústava	22
3.2 Moc výkonná – Prezident	22
3.3 Premiér	24
3.4 Moc zákonodárná – parlament	25
3.5 Volební systém	27
3.6 Stranický systém	28
4 Komparace voleb mezi léty 2003 – 2013	32
4.1 Volby roku 2003, 2004	32
4.2 Volby roku 2008	33
4.3 Volby roku 2012, 2013	36
5 Vzestup a pád Michaila Saakašviliho	38
5.1 Odkaz revoluce růží	38
5.1.1 Posílení moci nad regiony	38
5.1.2 Boj proti korupci a kriminalitě	39
5.1.3 Hospodářský pokrok a pokles	42
5.1.4 Modernizace versus demokratizace	44
5.1.5 Konec Saakašviliho vládnutí	47

6 Závěr	50
7 Seznam použitých pramenů a literatury	53
7.1 Seznam literatury	53
7.2 Seznam pramenů.....	70
Resumé	71
Seznam příloh	72
Příloha I	73
Příloha II	74
Příloha III	75
Příloha IV	76

Seznam zkratek

CCG	Ústavní soud Gruzie (<i>Constitutional Court of Georgia</i>)
CESKO	Centrální volební komise (<i>centraluri saarčevno komisia</i>)
CIPDD	Kavkazský institut pro mír, demokracii a rozvoj (<i>The Caucasus Institute for Peace, Democracy and Development</i>)
CEC	Centrální volební komise (<i>Central Election Commission</i>)
IRI	Mezinárodní republikánský institut (<i>International Republican Institute</i>)
JOAO	Jihoosetská autonomní oblast (<i>samchret osetis avtonomiuri olqi</i>)
MFA	Ministerstvo zahraničních věcí (<i>Ministry of Foreign Affairs</i>)
NDI	Národní demokratický institut (<i>National Democratic Institute</i>)
ISFED	Mezinárodní společnost pro spravedlivé volby a demokracii (<i>International Society for Fair Elections and Democracy</i>)
NED	Národní nadace pro demokracii (<i>National Endowment for Democracy</i>)
NPLG	Národní parlamentní knihovna Gruzie (<i>National Parliamentary Library of Georgia</i>)
NTI	Iniciativa za omezení jaderné hrozby (<i>The Nuclear Threat Initiative</i>)
OSGF	Nadace open society fund Gruzie (<i>Open Society Georgia Foundation</i>)
RFE/RL	Rádio svobodná Evropa/Svobodné rádio (<i>Radio Free Europe/Radio Liberty</i>)
SP	Gruzínský parlament (<i>saqartvelos parlamenti</i>)
SPR	Jednací řád parlamentu (<i>saqartvelos parlamentis reglamenti</i>)
NGO	Nevládní organizace (<i>Non-Governmental Organizations</i>)
PKP	Ústavní výsada parlamentu (<i>parlamentis konstituciuri prerogativa</i>)
TSU	Tbiliská státní univerzita (<i>tbilisis sachelmcifo universiteti</i>)
QPEA	Gruzínský archiv elektronických tisků (<i>qartuli presis eleqtronuli arqivi</i>)
GEP	Gruzínský volební portál (<i>Georgian Elections Portal</i>)
IEOM	Mezinárodní volební pozorovatelská mise (<i>international election observation mission</i>)

Seznam zkratk politikých stran

AM	Nová pravice (<i>achali memardžveneebi</i>)
AS	Pro novou Gruzii (<i>achali saqartvelostvis</i>)
DAK	Demokratická unie pro obrození (<i>demokratiuli aghordzinebis kavširi</i>)
EDP	Národní demokratická strana (<i>erovnul demokratiuli partia</i>)
EF	Národní forum (<i>erovnuli forumi</i>)
DM-ES	Demokratické hnutí – sjednocená Gruzie (<i>demokratiuli modzraoba – ertiani saqartvelo</i>)
ENM	Sjednocené národní hnutí (<i>ertiani nacionaluri modzraoba</i>)
KDM	Křesťansko - demokratické hnutí (<i>kristianul-demokratiuli modzraoba</i>)
ChP	Lidová strana (<i>chalchis partia</i>)
KQO	Koalice Gruzínský sen (<i>koalicia qartuli ocneba</i>)
MGS	Průmysl zachrání Gruzii (<i>mrecveloba gadaarčens saqartvelos</i>)
QO-DS	Gruzínský sen – demokratická Gruzie (<i>qartuli ocneba – demokratiuli saqaetvelo</i>)
SLP	Gruzínská labouristická strana (<i>saqartvelos leiboristuli partia</i>)
SMK	Svaz občanů Gruzie (<i>saqartvelos mokalaketa kavširi</i>)
SRP	Republikánská strana (<i>saqartvelos respublikuri partia</i>)
TS	Svobodná Gruzie (<i>tavisupali saqartvelo</i>)
ČS-TD	Naše Gruzie - svobodní demokraté (<i>čveni saqartvelo - tavisufali demokratebi</i>)

1 Úvod

Před revolucí rúží byla Gruzie¹ utopená ve všudypřítomné korupci. Vláda nebyla schopná řešit a zajišťovat základní věci uvnitř státu (problémy s přívodem elektrické energie, zásobováním vodou, plynem, zmrazením důchodů kvůli zcela zhroucenému důchodovému systému atp.) Zločin a vysoká kriminalita byly na denním pořádku. Kriminální prominenti z elitních skupin se ocitli mimo kontrolu vlády a volně se angažovali do státních záležitostí. Politické instituce byly neprůhledné, zmanipulované soudy nezaručovaly právní stát, rovněž volby neprobíhaly demokraticky (Cornell 2013: 19; Dadalauri 2007: 156, 157; Nelsson 2014: 106; Welt 2010: 157). Zahraniční politika byla nepřehledná, neexistovala žádná konsolidovaná myšlenka, jakým směrem by stát měl směřovat. Na jedné straně Gruzie započala jednání s NATO, EU a OBSE, na straně druhé však vstupuje do struktury svazových republik - SNS (Qoridze 2015; Ministry of Justice of Georgia 2015).

V čele tohoto státu, úředně od r. 1995 stanul Eduard Ševardnadze (NPLG 2015a), který byl po státním převratu (1992)² pozván do země polovojskými silami³ respektive již Státní radou. Do země se vrací 7. března r. 1992. Jeho návrat měl rovněž podporu Ruska, pro které znamenal posílení opozice proti demokraticky zvolenému prezidentovi Zviadu Gamsachurdiovi⁴, který byl v době Ševardnadzeho návratu v exilu.

¹ Gruzínsky: „საქართველო“ (*saqartvelo*) – předpona „sa“ zdůrazňuje určité definované teritorium. Kořen základového slova „qartvelo“ je odvozen od slova „qartveli“ - Gruzínek. Spojení předpony s kořenem slova (*sa-qartvelo*) přidává slovu určitý význam a poukazuje na to, o jakém národu na jakém definovaném území je řeč. Z toho vychází celý název země, který doslova znamená - země Gruzínců.

² Než se vrátil Ševardnadze do Gruzie, byl Gamsachurdia vyhnán do exilu a moci se chopila vojenská rada (později státní rada). Hlavními členy této rady byli velitel *Mchedrioni* J. Ioseliani, T. Kitovani v čele národní gardy, bývalý člen Gamsachurdiovi vlády T. Sigua a MZV G. Choštaria. Poslední dva, se později připojili s rostoucí opozicí na stranu Ševardnadzeho a všichni spolu založili prozatímní vládu, aby mohli legalizovat svůj puč proti legitimně zvolenému prezidentovi, poté zvou do země Ševardnadzeho (Slider 1997: 187; Darchiashvili 2009: 6; Mikaberidze 42; Slider 1991: 78).

³ *Mchedrioni* – česky Jezdci, *Národní garda*, byly polovojské jednotky pod vedením Džaby Ioseliani a Tengiza Kitovaniho. Později sám Ševardnadze Kitovani zatknul (1994) za neoprávněnou vojenskou invazi do Abcházie. *Mchedrioni* byl zrušen a jeho velitel Ioseliani také zatčen (1995) kvůli terorismu a loupeži (Nodia – Scholtbach 2006: 13; Mikaberidze 2015: 44, 369, 475; Devdariani 2004: 95).

⁴ Zviad Gamsachurdia – vědec, předkladatel, bývalý disident. Nacionalista a jeden z hlavních představitelů gruzínské opozice v sovětské éře a zároveň jeden z lídrů (spolu s Merabem Kostavou) protestujících proti sovětskému režimu již od 60. let 20. st. Po obnovení nezávislosti se stal prvním prezidentem Gruzie v letech 1991 - 1992 (Slider 1991: 65; NPLG 2015b; Parsadanishvili – Dobbins 2007).

Podporu poskytovalo Rusko spíše „nepříteli“ Gamsachurdiovi než politické opozici (Souleimanov – Hoch 2012: 30; Nilsson 2014: 105), která se slučovala z různých kriminálních uskupení a členů organizovaného zločinu. Sám Ioseliani, v čele *Mchedrioni* byl tzv. *Vor v zakoně* (*thieve in law*). Do jejich polovojenských milicí narukovali lidé z různorodých společenských skupin tj. vojáci, dobrovolníci, lidé kriminálního původu atd. (Nilsson 2014: 106; Darchiashvili 2009: 6). Mnozí se k nim připojovali s nadějí přivydělat si rabováním. Tudíž je nepochybné, že se nejednalo o civilní politickou opozici odporující vládě, která by měla ambice prosazovat své zájmy mírnější a progresivnější cestou, nýbrž se jednalo o jakýsi shluk kriminálních skupin v čele s *Vorem v zákoně*. Tyto kriminální skupiny maskovaly a prováděly svou ilegální činnost ve jménu pseudoopozice, která v té chaotické době, kdy se nelegální právo a nelegitimní vláda silnějšího staly zákonem, měla silnější vliv nad společností než samotná legitimní vláda.

Gamsachurdiův návrat na politickou scénu, ze které byl nucen odejít, souvisí s porážkou Ševardnadzeho v Abcházii. Z exilu se rozhodl vrátit v září r. 1993. S pomocí svých přívrženců⁵, mezi které se řadili i etničtí Abcházcí, zformoval relativně silné vojsko, čímž značně posílil osobní moc v západní Gruzii za účelem obnovení legitimní vlády (West 2009: 237; Cohen 2004). Rozpory ve společnosti se opět prohlubovaly a přerůstaly do druhé občanské války už mezi Státní radou v čele Ševardnadzem a stoupenci sesazeného prezidenta Gamsachurdií pod vedením jeho samotného. Na straně Ševardnadzeho byly paramilitární síly, dobrovolníci⁶ a zároveň se s žádostí o pomoc obrátil na Jelcina. Ten si pro případ poskytnutí ruské pomoci vymínil dvě podmínky. Ševardnadzemu nařizuje vstup Gruzie do SNS a rozmístění ruských základů na území Gruzie. Přijme-li podmínky, pomůže mu proti Gamsachurdiovi. Přistoupení Ševardnadzeho na tyto podmínky by znamenalo legalizaci vstupu ruských vojsk do země⁷. K tomu následně i dojde a již v říjnu r. 1993 mu jedou na pomoc ruská vojska, včetně tankové jednotky a posádek proti Gamsachurdiovi, který byl poté brzy poražen⁸.

⁵ Zviadovci, zviadisté - volentéři a přívrženci Gamsachurdiho režimu.

⁶ Ševardnadzisté - též dobrovolníci a přívrženci Ševardnadzeho režimu.

⁷ Dohoda o setrvání ruských vojsk v Gruzii.

⁸ Byl nalezen zastřelený o Silvestru roku 1994 za velmi pochybných okolností (Cohen 2004).

Podle dohody v témže roce vstoupila Gruzie⁹ i do SNS (Souleimanov – Hoch 2012: 81–83; West 2009: 237; Cohen 2004a: 6; Mikaberidze 2015: 43).

Definitivní odstranění legitimně zvoleného prezidenta se s podporou vnějších i vnitřních aktérů nakonec podařilo. Ševardnadze upevnil svou moc a stal se prezidentem Gruzie. Jeho přistoupení na Jelcinovy podmínky podpořilo ruské vojenské zájmy - ozbrojené síly Ruska byly přítomny v Gruzii ještě dalších 11 let, než bylo Rusko na Istanbulsém summitu OBSE v roce 1999 definitivně donuceno k podepsání smlouvy o odchodu oddílů ruské armády z gruzínského území, zvl. z *Vaziani* a *Gudauty*. Na dalších vzájemných jednáních se obě strany musely dohodnout na podmínkách fungování vojenských základen v *Achalkalaki* a *Batumi* (Civil Georgia 2005). Předmětem bilaterálních dialogů měl být odchod posledních ruských vojáků a likvidace jejich zbývajících vojenských základen v zemi (viz příloha II).

Na tomto turbulentním vývoji vnitropolitických událostí, jak je patrné, mělo zájem především Rusko. Nahrazením Gamsachurdii Ševardnadzem (politik vychovaný dle sovětského vzoru) se v Kremlu očekávalo, že do čela nové gruzínské vlády přijde loajálnější, Rusku nakloněný politický establishment, což se nedalo očekávat od bývalého disidenta Gamsachurdii (Souleimanov – Hoch 2012: 30). Mýlili se, Ševardnadze časem začíná vyjednávat i se západem, zvláště v roce 1994, zajímá se o program NATO Partnerství pro mír (MFA of Georgia 2015). Dle výše uvedeného se já osobně domnívám, že pozvání Ševardnadzeho do země od kriminálních gangů mělo „nálepku“ zcela formálního charakteru.

Politická nestabilita 90. let posunula zemi daleko nazpátek a zařadila ji mezi slabé státy (*weak states*) (Nilsson 2014: 103), až mezi státy rozpadlé (*failed states*) (Çelikpala 2005: 162). Ekonomicky Gruzie razantně zeslábla a podle Světové banky HDP mezi léty 1990-1995 poklesl o 29,6% ročně (Nilsson 2014: 106).

⁹ Viz pozn. č. 17, s. 8.

Jak již bylo výše zmíněno, od dob obnovení gruzínské nezávislosti se ve snaze nastartovat budování stabilního samostatného demokratického státu rozrostly vnitrostátní neshody, opět se povzbudily etnické rozpory, čímž se prioritní demokratický vývoj státu ocitl na druhé koleji. Z tohoto důvodu přichází na scénu celá řada vnitřních a etnických konfrontací, které byly podníceny již dlouho existujícími problémy ve třech autonomních oblastech Gruzie, zejména v Abcházii a Samačablu¹⁰, odlišným vývojem prošla Adžárie.

¹⁰ Původ termínu tzv. „Jižní Osetie“ je spojován s přestěhováním Osetinců ze severního Kavkazu na jih. Není jednoduché určit přesný letopočet jejich příchodu. Proto bychom se měli podívat na počátky jejich migrace. Existují odlišná a rozporuplná vyjádření různých autorů, kteří se věnují přesídlení Osetinců do jižních oblastí Kavkazu. Např. Osetové považují za počátek migrace 3. a 4., nebo 6. a 7. st. (Janiašvili 2014). Gruzínští historici, zvláště pak Čičinadze ji datuje až od 16. st. (Čičinadze 1916: 2–5). Jiní gruzínští (Batonišvili, Topčišvili) či ruští badatelé datují toto období na pomezí 16. - 17. století. (Japaridze 2010; Government of Georgia 2015). V české literatuře nalezneme až 17. - 18. století (Baar 2002: 245; Souleimanov – Hoch 2012: 18). Na základě těchto zdrojů nemůžeme tvrdit, které údaje jsou pravdivé a které jsou pouhou mystifikací. Dle závěrů většiny autorů se jeví jakožto nejreálnější verze mezi 16. až do 18. století n. l.

Existují i různé pohledy na samotnou příčinu stěhování etnických Osetinců. Část badatelů si myslí, že důvodem byl nedostatek úrodné půdy, hladomor a v neposlední řadě také vpád Mongolů do celého Kavkazu (Čičinadze 1916: 5–8; Janiašvili 2014). Jiná verze spatřuje příčinu v permanentních nepokojích mezi pravoslavnými (Ironi a Kudaři) a muslimskými (Digoři) Osetinci na území dnešní Severní Osetie, které v r. 1774 přerostly do přímých střetů. Důsledkem bylo, že část pravoslavných Osetinců požádala o pomoc carské Rusko, které tento požadavek přijalo a pomohlo jim tím způsobem, že anektovalo dnešní Severní Osetii. Muslimští Osetinci nebyli spokojeni pod nadvládou carského Ruska a rozhodli se jít směrem na jih, tedy přesídlit v rámci gruzínského území (Baar 2002: 245; Souleimanov – Hoch 2012: 18), kterému dnes říkají „Jižní Osetie“. Podle zmíněných autorů tzv. „Jižní“ Osetince nemůžeme považovat za autochtonní národy toho území jižně od Kavkazu, ale jedná se o přistěhovalce, kteří zde žijí dodnes. Faktem je, že nikdo jim neupírá právo žít zde mírumilovným životem i nadále, nicméně měli by respektovat hranice nezávislé Gruzie.

V době feudalismu, region *Šida Qartli* (შიდა ქართლი; vnitřní *Qartlie* neboli *vnitřní Gruzie*, viz příloha I), historická provincie gruzínské státnosti (Souleimanov – Hoch 2012: 17; Baar 2002: 245), zahrnoval *Ksanské vévodství*, *Samačabla* (სამაჩაბლო) a další, kde se většinou po stěhování usídlili Osetové (Saralidze 2010). Toto území, resp. určitý rozsah teritoria severní části *Šida Qartliho* byly pod feudálním vlastnictvím gruzínských šlechticů - Mačabelů (nejen) (Darchiashvili 2009: 2; Totadze 2008: 9; Souleimanov – Hoch 2012: 18), odsud etymologie názvu – *Samačabla*, a nikoliv „Jižní Osetie“. S příchodem bolševiků k moci, v r. 1922, se změnila situace v pohledu na status separatistických regionů. Ústřední výkonný výbor a Rada lidových komisařů na základě dubnové vyhlášky №2 společně vyhlásí Jihoosetskou autonomní oblast - JOAO (Saralidze 2010; Kvirikašvili 2010), která posvěcuje (ne)zákonné užívání názvu „jižní Osetie“. V prosinci roku 1990, byla předsedou Nejvyšší rady Gamsachurdiem zrušena JOAO (Parliament of Georgia 2015). V období Ruské agrese v Gruzii (2008) a odtržení Cchinvalova regionu od státu, došlo 26. srpna téhož roku ze dne na den podle prohlášení Medvědeva k vytvoření „nezávislých států“ tzv. „Jižní Osetie (viz příloha II)“ a Abcházie (Civil Georgia 2008). Snahy Ruska využívat nástrojů prosazování své zahraniční politiky k prosazení vlastních zájmů v oblasti etnické a teritoriální fragmentace Gruzie přinášejí opět běžnější užívání zmíněného termínu. Je ovšem více než zajímavé, že v západních médiích či státech, odborné literatuře a článkách se často setkáváme s případy užívání názvu „jižní Osetie“, a to přesto, že západ ji neuznává. Dnes se v Gruzii také používá název Cchinvalův region.

První dva subjekty hned využily nestabilní situace státu a znovu začaly vystupovat s požadavkem osamostatnění se od Gruzie¹¹, to vyvolalo silné vnitropolitické napětí a místo snahy o mírové řešení konfliktu došlo k diametrálně odlišnému výsledku. Vůdci paramilitárních sil svým zcela protiprávním jednáním podnítily v západní Gruzii (v Megrelii) bojůvky, které byly spojeny s ozbrojenými loupežemi, mučením a likvidací zcela pokojných civilistů, především pak přívrženců Gamsachurdii (Nilsson 2014: 108). Tak jednal zejména Ioseliani. A pak také Kitovani, který nijak nezaostával a podnikl invazi do Abcházie za účelem násilného potlačení eskalujících separatistických skupin, obnovení kontroly nad železnicemi a dálnicemi¹² a likvidace části ukrývajících se zviadovců, kteří se kvůli nátlaku ze strany státní rady museli přesunout do Abcházie (Nilsson 2014: 108; West 2009: 237). Invazí došlo k obsazení hlavního města *Sochumi*. Ze strany abchazských separatistů¹³ byla rovněž brzy zahájena protiofenzíva, což vedlo 14. srpna 1992 k propuknutí ozbrojeného konfliktu. Následně Ševardnadze hledá možnosti ukončení prohrané války, souhlasí se zastavením palby a stáhne se zpátky až za řeku *Enguri*¹⁴ (Asmus 2010: 62; Nodia – Scholtzbach 2006: 12).

Je ovšem nutné zdůraznit, že dodnes neexistuje jasná odpověď na otázku, zda byl vpád proveden na rozkaz samotného Ševardnadzeho, nebo již jeho druhořadého „pěšáka“, který jednal sám z vlastní vůle (Nilsson 2014: 108). Mimo jiné, existují svědectví, že Ševardnadze byl v šoku z kroků Kitovaniho, nicméně později prohlásil, že pro zachování státní celistvosti je nutné zdržet se přítomnosti gruzínského vojska v Abcházii. To přirozeně vyvolává pochybnosti o hypotéze, že by si jeho podřízený sám nemohl dovolit provedení této akce.

¹¹ Jejich požadavky nezávislosti na Gruzii mají své kořeny ještě v dobách formace SSSR (Ančabadze 2008: 53, 54). Např. Abcházie v r. 1921 využila momentálního oslabení Gruzie a vyhlásila „nezávislou“ Abchazskou sovětskou socialistickou republiku (Baar 2002: 242). V případě vývoje v bývalé JOAO viz pozn. č. 10, s. 4.

¹² Které stále byly pod kontrolou zviadovců, jak v Abcházii, tak i v sousední Mgrelii (Nodia – Scholtzbach 2006: 12).

¹³ Během války na straně abchazských separatistů bojovali ruští a severokavkazští žoldnéři a volontéři za podpory ruského vojenského vybavení (Jackson 2003: 129; Ascherson 2004: 6).

¹⁴ *Enguri* - řeka, která částečně protéká podél u administrativních hranic mezi Gruzii a Abchází.

Po uplynutí několika let od tohoto složitého období, se v r. 2003 stal terčem odstranění už sám Ševardnadze¹⁵, když došlo k jeho svržení revolucí růží (Kanašvili – Souleimanov – Šmíd 2010: 30). Tím začala nová etapa v nedávné gruzínské historii. Vyčerpanému obyvatelstvu, které protrpělo politický vývoj z dob nezávislosti, svitla konečně naděje na lepší zítřky. Očekávalo se také „očistění“ státu od vlády sovětské nomenklatury¹⁶, pokojná změna vedoucí k odstranění autoritářského, zastaralého a zkorumpovaného systému. Do jaké míry porevoluční vláda výše zmíněné naděje a očekávání zrealizovala - to bude cílem zkoumání předkládané bakalářské práce. Téma zní: *Odkaz Michaila Saakašviliho - proměny fungování politického režimu v Gruzii mezi lety 2004-2013.*

Toto téma jsem si vybral především ze zájmu o Gruzii. K vybranému tématu považuji za důležitou znalost gruzínštiny, neboť práce nutně vyžaduje čerpání informací z primárních odborných zdrojů publikovaných v gruzínském jazyce. Dalším důvodem volby tématu je také fakt, že v Čechách je obecně historickému a politickému vývoji Gruzie věnována malá pozornost (to se však netýká vysokoškolských vzdělávacích institucí, akademických kruhů apod.) Tímto bych rád prostřednictvím mé bakalářské práce přispěl skromným podílem, jakožto zahraniční student v České republice pocházející z Gruzie.

Porevoluční období v Gruzii až dokonce roku 2013 je obdobím, ve kterém si společnost často klade otázku, co z demokratického hlediska přinesla nová vláda. Bylo to jen vystřídání jednoho režimu druhým, nebo došlo k promptnímu skoku k demokracii? Z tohoto důvodu bude jádrem výzkumu mé práce otázka: *Byl režim demokratičtější před nebo po zvolení Saakašviliho prezidentem?*

Obecně je známo, že za nejlepší indikátor demokracie jsou ve světě považovány volby, a to volby nezmanipulované, všeobecné, rovné, přímé, tajné. Dále nezávislá

¹⁵ Též známý pod přezdívkou *bílá liška*.

¹⁶ V době Ševardnadzeho komunistické formy vládnutí prostřednictvím mocných komunistických nadřízených, vliv sovětské vládnoucí elity neustal, naopak posílil. *Sovetskaia intelligencija*, tak byla nedotknutelná až do roku 2003, kdy byla její nedotknutelnost ukončena revolucí růží (Ratiani 2009: 70).

média, jakožto „strážci demokracie“, nestranná opozice, ochrana občanských svobod apod. Na zmíněnou řečnickou otázku se pokusím postupně s použitím argumentů odpovědět. Např. poukážu na průběh, výsledky a hodnocení všech voleb v Gruzii od roku 2003. Nezbytnou součástí mých argumentů bude chování Saakašviliho vůči mediím a opozici, což dle mého názoru přinese dostačující obraz toho, zda šlo o autoritářskou formu vládnutí nebo vládu demokratizujícího se státu.

Práce je rozdělena do šesti kapitol včetně úvodu a závěru, začátkem samotného jádra mé práce je druhá kapitola, kde se budu věnovat počátkům a vývoji situace až do konce Revoluce růží. Touto kapitolou se budu snažit poukázat na to, proč vůbec došlo k revoluci, kdo byli její hlavní aktéři, kde se stala chyba a co bylo příčinou vnitřních konfrontací mezi vládou a opozicí. Dále, například, jak se situace vyvíjela po abdikaci Ševardnadzeho až do zvolení Saakašviliho prezidentem.

Třetí a čtvrtá kapitola bude věnována stručné charakteristice vývoje politického systému Gruzie a volbám. Cílem těchto kapitol bude komparace parlamentních i prezidentských voleb od roku 2003 až do roku 2013, kde se pokusím posoudit, zda došlo v zemi k posunu demokratičnosti, nebo zda byly tyto volby pouze falešnou hrou státu.

V páté kapitole bude pozornost zaměřena na výsledek revoluce. Bude pojednáno o reformách v klíčových oblastech, o celkových úspěších a neúspěších Saakašviliho vládnutí. Budou popsány snahy o centralizaci moci tam, kde se střetly zájmy státu se zájmem regionu. Předmětem mé analýzy bude zkoumání míry demokracie a svobody projevu – do jaké míry byla svobodná či omezená média, a to vše v komparaci s předrevoluční situací. V kapitole bude popsán poslední rok vlády Saakašviliho. Pokusím se vyjádřit osobní názor na specifika voleb konaných v letech 2012-2013 a poskytnu náhled na úlohu těchto voleb ve vývoji demokracie a politické kultury.

Zmiňované volby byly zvláštní tím, že poprvé v dějinách země, zejména po obnovení nezávislosti (1991) druhé Gruzínské republiky¹⁷, neměly analogii. Poslední kapitola patří závěru, kde zhodnotím celou svoji bakalářskou práci. Uvedu, čeho jsem v práci chtěl dosáhnout, co jsem zvládl, a k jakým závěrům jsem dospěl.

Co se týče použitých zdrojů, je nutné poznamenat, že internetové zdroje jak v gruzínštině, tak i v angličtině (odborné články, monografie či další internetové zdroje) jsou běžně dostupné. Avšak opět nelze hovořit o dostupnosti většího množství odborných knih. Z těch dohledaných je možné uvést několik autorů, např. *Nodia – Scholtbach, Lansford, Mitchell, Rimple, Mcfaul, Darchiashvili, Shelley – Scott – Latta, Wertsch, Cornell* a mnoho dalších, kteří ve svých knihách, výzkumech či monografiích dostatečně dobře pojednávají o otázkách řádně vznesených. Na druhé straně je třeba zmínit, že při hledání literatury jsem narazil na problémy. Zejména odborné knihy v českém jazyce, které by se věnovaly tématu mé práce, jsou velmi omezeně dostupné, z dohledaných mohu uvést publikace *Baara, Šmída, Souleimanova a Hocha, Kopečka*. V češtině je dostupné i dostatečné množství odborných článků z odborných periodických časopisů, ze kterých je vhodné čerpat, např. *Mezinárodní politika, ÚMV* atd.

¹⁷ Po zhroutilí carského Ruska menševická vláda v čele Noe Žordaniim vyhlásila 26. května r. 1918 v Gruzii nezávislost. Krátkodobá státnost byla rozdrčena v únoru v r. 1921 a první gruzínská demokratická republika přestala existovat obsazením Rudou armádou a následným připojením k Sovětskému svazu přímo rukou gruzínských bolševiků S. Ordžonikidzeho, J. Džugašviliho, též známého jako Stalin (Souleimanov – Hoch 2012: 37; Slider 1991: 64). Avšak s rozpadem Sovětského svazu byla Gruzie po Litvě hned druhým státem, který vyhlásil nezávislost. Došlo k tomu 9. dubna r. 1991 (Slider 1991: 63), kdy po sedmdesátileté anexi dosáhla Gruzie naplnění své touhy a obnovila tak svojí samostatnost (viz záběr: <https://www.youtube.com/watch?v=LrdczIIQnvU>, 6. 12. 2015). Klíčovou úlohu sehrál v době vyhlášení nezávislosti nově zvolený (1991) prezident Gamsachurdia (Slider 1991: 70). Jeho národní politika byl ostře oddělena od politiky Ruska. Příkladem je třeba to, že ze strany Jelcina byl brán Gamsachurdia jako překážka na cestě k prosazování zájmů Ruska, např. začlenění Gruzie do SNS. Lépe řečeno, snahy včlenit ji znovu do ruské sféry vlivu. Jde o fakta z 21. prosince roku 1991, kdy na zakládající konferenci SNS v kazašské Alma - Atě ze strany gruzínských delegátů nebyla podepsána deklarace (viz záběr: <https://www.youtube.com/watch?v=jbWlryg6k7k>, 11. 11. 2015), podle které by se Gruzie musela stát členem SNS (Rekhviašvili 2015). Ševardnadze toho později využil ve prospěch vlastních zájmů, čímž získal pomocnou ruku Jelcina v boji proti Gamsachurdiovi, a to výměnou za členství Gruzie, proto v roce 1993 táhl zemi k SNS (NTI: 2007). Po srpnové válce (2008) bylo dle rozhodnutí gruzínské vlády v r. 2009 zrušeno členství v SNS (Kunčulia: 2010). „Opuštěním SNS jsme řekli konečné sbohem Sovětskému svazu“, prohlásil Saakašvili (RFE/RL: 2009); (by leaving the CIS, we are giving final [goodbyes] to the Soviet Union).

2 Revoluce růží

Svoji knihu (*The Color Revolutions*) začíná Dr. Mitchell popisem úlohy davu pokojných demonstrantů, kteří zahájili nenásilnou demonstraci proti komunistické nadvládě v Československu. Zhruba po patnácti letech od sametové revoluce se v Gruzii také zvedla vlna odporu proti dosavadnímu (post)komunistickému režimu, který po celou svou existenci pošlapával svobodu miliónů jedinců (Mitchell 2012: 1).

Růžová revoluce z roku 2003 byla jednou ze série barevných revolucí, které vypukly v postsovětském prostoru. Jejím výsledkem bylo sesazení gruzínského prezidenta E. Ševardnadzeho. O rok později (2004) se revoluční vlna přesunula ze Zakavkazska do východní Evropy - na Ukrajinu, kde Viktor Juščenko během Oranžové revoluce zvítězil nad V. Janukovyčem. Pozadu nezůstala ani střední Asie. V důsledku politického vývoje i zde dozrála situace k Tulipánové revoluci, kterou byl v roce 2005 svržen kyrgyzský prezident A. Akajev (Mitchell 2012: 3–4; Angley 2013: 43).

Termín „růžová“ revoluce (gruzínsky: ვარდების რევოლუცია - *vardebis revolucia*) označuje pokojnou demonstraci proti vládě Ševardnadzeho. „Růže“ se stala symbolem mírové revoluce jakožto „měkké síly“ v rukách účastníků demonstrací, s nadějí, že vláda proti nim nepostaví zbraně. Mým hlavním cílem v této kapitole je charakterizovat příčiny, které stály u vzniku růžové revoluce, popsat její průběh a výsledky.

2.1 Aktéři

Hlavními postavami, které stály u zrodu revolučního hnutí, byly tři osobnosti, které před revolucí zastávaly klíčové pozice v Ševardnadzeho vládě. Jejich hlavním cílem bylo hned na počátku revoluce zmobilizovat masy. První osobností byl mladý a charismatický Michail Saakašvili. Dalšími dvěma postavami byly Zurab Žvanija a Nino Burdžanadze (Kanašvili – Souleimanov – Šmíd 2010: 30; Grey – Volkov 2003). Kromě zmíněných politiků se do revoluce zapojili i jiní vlivní aktéři, zvláště vnitřní a zahraniční (západní) donoři, kteří byli důležitým zdrojem financí. Mezi tyto sponzory se řadily

především nevládní organizace, např. *National Endowment for Democracy (NED)*, *Open Society Georgia Foundation (OSGF)*, *National Democratic Institute (NDI)*, *Caucasian Institute for Peace, Democracy, and Development (CIPDD)*, *Liberty Institute* apod. (Grey – Volkov 2003; Oss 2009; Angley 2013: 45–46). Prostřednictvím nevládních organizací byl proveden průzkum veřejného mínění, např. povolební průzkum (*exit poll*), či průzkum aktuálních politických procesů (Mitchell 2004: 343; Civil Georgia 2003).

Důležitým vnitřním aktérem byla nejrůznější studentská uskupení mj. politické hnutí *Kmara!* (Enough!) inspirované srbským hnutím *Otporu*¹⁸ (Resistance). Počátky *Kmary* spadají do roku 2000. Toto hnutí vzniklo a vyvinulo se z iniciativy NGO (*Liberty Institute*) a studentské samosprávy, působící na půdě Tbiliské státní univerzity (TSU). Už před revolucí v roce 2001¹⁹ tato skupina spolu se studentskou samosprávou aktivně vystoupila proti obsazení televizní stanice *Rustavi-2* vládními bezpečnostními složkami. Protestovaly tak proti omezení svobody jednoho z nejpoblárnějších televizních kanálů²⁰. Ve chvíli, kdy byly v zemi radikální reformy nevyhnutelné, došlo v *Kmaře* k reorganizaci, a toto hnutí začalo fungovat podle svého srbského vzoru. K výraznému posílení *Kmary* došlo především díky finanční a organizační podpoře ze strany nevládních organizací, zvláště pak *Liberty Institute*, *NDI* a *OSGF*²¹, které zajišťovaly i cestu gruzínských občanských aktivistů na proškolení do Bělehradu. Poté Gruzii navštívili i aktivisté z *Otporu*. Ti po několik dní instruovali několik set²² gruzínských studentů v dovednostech nenásilného aktivismu. Je třeba zmínit, že kromě studentů a aktivistů z NGO se členové srbského *Otporu* setkávali i s opozičními lídry (Žvania, Saakašvili atd.) za účelem sdílení svých zkušeností z *Buldozerové revoluce* (Oss 2009; Kandelaki 2006: 5–6; Angley 2013: 46–47).

¹⁸ *Otpor* byla organizace v Srbsku, která aktivně vedla protesty proti srbskému prezidentovi, čímž nakonec docílila svržení Slobodana Miloševiče v roce 2000 (Oss 2009).

¹⁹ Angley, R. (2013). Escaping the *Kmara* Box: Reframing the Role of Civil Society in Georgia's Rose Revolution. *Studies of Transition States and Societies* 5 (1), s. 47.

²⁰ Nodia, G. (2005). The dynamics and sustainability of the Rose Revolution. In: Emerson, M. eds., *Democratisation in the European neighbourhood* (Brussels: Centre for European Policy Studies), s. 43.

²¹ Nadace OSGF je pobočkou americké OSF v Gruzii, založena a financována Georgem Sorosem (OSGF 2016; Angley 2013: 46).

²² Podle uvedeného zdroje cca 1000 studentů (Angley 2013: 46).

Velice významným aktérem bylo také televizní vysílání *Rustavi-2*²³. Zásadní roli sehrála tato televizní stanice v roce 2003, kdy se aktivně podílela na odhalování zmanipulovaných parlamentních voleb. V době revoluce byla *Rustavi-2* pro opoziční křídla nejlepším místem a příležitostí, jak informovat o připravovaných demonstracích a akcích (Dabrundashvili 2013; Mitchell 2004: 345). Na závěr lze konstatovat, že před revolucí se stali spojenci tři nejdůležitější aktéři opozičního sdružení: (Muskhelishvili – Jorjoliani 2009: 960; Angley 2013: 45; McFaul 2005: passim),

- Parlamentní opozice - Žvanija, Saakašvili, Burdžanadze
- NGO a občanská společnost (*Kmara*)
- Média (*Rustavi-2*) ve spolupráci s opozicí

Média byla jediným zdrojem informací pro zájemce o účast v demonstracích, zvl. pro lidi žijící v odlehlejších regionech. Sehrála tak významnou roli v mobilizaci jednoho z nejdůležitějších aktérů zahájení revoluce – mobilizaci statisíců lidí, kteří dojížděli do Tbilisi téměř ze všech krajů země.

2.2 Stručný vývoj událostí

Pro hlubší pochopení listopadové demonstrace je nutné nahlédnout do vnitropolitické situace, která v zemi panovala před začátkem konfrontace s vládou Ševardnadzeho.

V roce 1993, tedy dva roky předtím než se stal prezidentem, Ševardnadze založil politickou stranu *Svaz Občanů Gruzie* známou také jen jako *Svaz Občanů* (SMK). Tato strana byla složena především z vlivných členů tbiliské *Intelligentsie*²⁴. Dále do ní Ševardnadze, který kladl důraz na obklopení se svými blízkými a věrnými, dosadil starší komunistické funkcionáře (*nomenklatura*), kteří se navzájem znali ještě z dob komunistické Gruzie. Kromě těchto zmíněných bylo v této straně přítomno i několik

²³ *Rustavi-2* byla/je soukromá televizní stanice v Gruzii.

²⁴ Byli to lidé většinou z dob sovětské gruzínské spisovatelské unie, umělci, akademici nebo členové významných sociálních spolků např. spolek „*Tbiliseli*“ (člověk původně pocházející z Tbilisi). Výkvět tehdejší tbiliské společnosti, lidé, kteří se distancovali od Gamsachurdii a na oplátku měli silnou podporu Ševardnadzeho. Po roce 1995 začínají střety uvnitř strany SMK mezi mladšími vůdci a výše zmíněnými elitami (Devdariani 2004: 90, 94, 96).

mladších tváří. Jednou z nich byl zpočátku Zurab Žvanija ze strany Zelených, který se překvapivě stal generálním tajemníkem SMK (Devdariani 2004: 94, 96).

V parlamentních volbách v roce 1995 vládní strana *Svaz Občanů Gruzie* získala 23.71% hlasů. V parlamentu zasedla s 90 mandáty²⁵ a stala se tak dominantní stranou v zemi. Poté Ševardnadze jmenoval Žvaniju předsedou gruzínského parlamentu. Žvanija se tak stal druhým nejmočnějším mužem v zemi (Reisner 2009: 258). Kromě Žvaniji byla z mladšího křídla také Nino Burdžanadze, která se do parlamentu taktéž dostala přes stranu SMK (Mitchell 2009: 51). Další reprezentativní tváří mladších reformátorů byl Michail Saakašvili, který ještě před parlamentními volbami v roce 1995 působil v právníkové firmě v New Yorku. Do Gruzie se vrátil až poté, co ho Žvanija kontaktoval a pozval ho do země, aby působil ve státní službě. Poté Saakašvili, Žvanija a Burdžanadze v parlamentních volbách získali mandát za stranu *Svaz Občanů Gruzie*. Tímto poněkud paradoxním způsobem se tito tři mladí politici, klíčoví představitelé opozice v době revoluce, dostali do vlády (Fuller 2015; Mitchell 2009: 51). Jak Žvanija, tak i Burdžanadze a Saakašvili byli po volbách také jmenováni na klíčové posty. Burdžanadze vykonávala funkci předsedkyně parlamentu. Co se týče Saakašviliho, ten byl po návratu ze Spojených států amerických postupně jmenován do několika důležitých pozic. V roce 1998 byl zvolen šéfem frakce SMK v parlamentu a v roce 2000 byl jmenován ministrem spravedlnosti (Fuller 2015; DM-UG 2016). Tímto byla ve vládě Ševardnadzeho jak zákonodárná, tak i výkonná moc zastoupena čelními vládními stranami, nebo v ní byly dosazeni do důležitých postů subjekty, otevřeně podporující tuto vládu. Tudíž jak prezidentské (1995), tak i parlamentní volby (1995) vyhrál jeden tábor – tábor Ševardnadzeho²⁶. Byť se zpočátku zdálo, že vláda bude fungovat bez problémů, záhy se rozhořel vnitrostranický boj.

První známky rozkolu se objevily už při nadcházejících parlamentních volbách, které proběhly v roce 1999. Situace se vyhrotila i v následujícím roce při příležitosti

²⁵ Central Election Commission (2011). *saqartvelo - arčevnebis istoria 1990-2010* (<http://www.cesko.ge/uploads/other/9/9077.pdf>, 11. 02. 2016), s. 9.

²⁶ Central Election Commission (2011). *saqartvelo - arčevnebis istoria 1990-2010* (<http://www.cesko.ge/uploads/other/9/9077.pdf>, 11. 02. 2016), s. 9–10.

prezidentských voleb. Hlavním důvodem rozkolu ve vládní straně byla rivalita mezi mladšími, pragmatičtějšími vůdci a *Intelligentsí* pramenící z boje o získání prezidentské funkce, o jejímž obsazení se mělo rozhodovat po konci funkčního období Ševardnadzeho v roce 2005 (Muskhelishvili – Jorjoliani 2009: 960). Z tohoto důvodu se mladé pokolení politických reformátorů začalo viditelně distancovat od staré generace a začalo posilovat své vlastní politické zájmy. Objevily se tedy neshody mezi dvěma tábory. Na jedné straně stál parlament (Saakašvili, Žvanija) a na druhé straně vláda (Ševardnadze). V tomto bodě je nutno zmínit, že skupina vedená parlamentními lídry měla vhodnou pozici pro politický boj a postupnou mobilizaci veřejného mínění proti vládě (Muskhelishvili – Jorjoliani 2009: 690). Přes všechny politické obtíže a ve vypjaté atmosféře uvnitř vládní strany se vítězem parlamentních voleb z roku 1999 znovu stal *Svaz Občanů Gruzie*, který získal 42.07% a 85 mandátů²⁷. Vládní strana si nadále udržela nadřazenou pozici nad ostatními politickými stranami. Co se týče řádných prezidentských voleb z roku 2000, v nich již podruhé, nicméně však naposledy, slavil Ševardnadze své vítězství²⁸.

Politické napětí mezi vládní stranou a již vyloženě opozičním hnutím před parlamentními volbami v listopadu 2003 neustále narůstalo. Bylo tedy zřejmé, že dojde ke změně politických struktur (Parsadanishvili – Dobbins 2007). Tento předpoklad se naplnil ve chvíli, kdy Saakašvili po krátkém působení v roce 2001 nečekaně odstoupil z funkce ministra spravedlnosti. Své odstoupení zdůvodnil tím, že není možné čehokoli dosáhnout v podmínkách režimu Ševardnadzeho (Welt 2010: 158; Civil Georgia 2001). Saakašvili se rezignací fakticky přesunul do opozice vůči Ševardnadzemu (Fuller 2015), odkud mohl otevřeně obviňovat vládu z korupce, kriminality, úplatkářství atp.

V roce 2001 Saakašvili po abdikaci následně uspěl v komunálních volbách v Tbilisi, což bylo jasným potvrzením jeho oblíbenosti. Poté se svými mladými přívrženci zformoval politicky otevřenější, ideologicky odlišnou politickou koalici (Devdariani

²⁷ Central Election Commission (2011). *saqartvelo - arčevnebis istoria 1990-2010* (<http://www.cesko.ge/uploads/other/9/9077.pdf>, 11. 02. 2016), s. 12.

²⁸ Tamtéž, s. 13.

2004: 82, 101; Kopeček 2012: 56). Vytvořil tak opoziční blok, který se skládal z několika politických organizací, mimo jiné ze *Svazu národních sil Gruzie* – z něhož později vzešly *Konzervativní strana* (SKP), a dále *Republikánská Strana* (SRP). Pod svým vedením v roce 2001 založil stranu *Sjednocené Národní Hnutí* (ENM). Později, po odštěpení Žvanii (2001)²⁹ od Ševardnadzeho a jeho následné rezignaci na funkci mluvčího parlamentu (2002)³⁰, vznikl ve stejném roce v čele se Žvanijem další opoziční blok pod názvem *Sjednocení Demokraté*. Později se do něj zapojila i strana *Burdžanadze – Demokraté* pod vedením funkční předsedkyně parlamentu Nino Burdžanadze³¹ (Lansford 2014: 519; Chikhladze – Chikhladze 2005: 2; Fuller 2015). Radikální změny ve vládní straně samozřejmě ovlivnily její vnitřní fungování. Její vliv zeslábl a SMK se poprvé od svého založení ocitla mezi ostatními politickými stranami v nevýhodné pozici. V důsledku opuštění strany opozičně naladěným reformistickým křídlem se na počátku roku 2002 doposud dominantní SMK de facto zhroutila. Jak ubývala popularita prezidenta Ševardnadzeho, rostla oblíbenost mladých opozičních vůdců, kteří se začali stále aktivněji zapojovat do politického života (Way 2008: 63; Devdariani 2004: 82, 106).

Politicky oslabený Ševardnadze se pokusil postavit opozičním koalicím. Nejdříve dokázal obnovit stranickou pozici téměř rozpadlé *Občanské Unie* a připravil si tak vhodnější půdu pro zapojení se do volebního boje. K tomu došlo následovně: stoupenci Ševardnadzeho v dubnu 2003 vytvořili pro prezidentskou koalici, blok *Pro novou Gruzii* (AS). Do ní se zapojilo několik méně vlivných politických stran, které měly podporu od určitých vrstev elektorátu, Mezi tyto strany patřila *Národní Demokratická strana* (EDP), dále *strana Zelených*, *Socialisté*, *Křesťansko - Demokratická Unie*, *Strana za Osvobození Abcházie* a další politické organizace (Nodia - Scholtbach 2006: 114; Chikhladze – Chikhladze 2005: 1; Lansford 2014: 517). Tímto se Ševardnadzemu podařilo sloučit

²⁹ Chikhladze, G. – Chikhladze, I. (2005). The rose revolution: a chronicle. In: Karumidze, Z. – Wertsch, J. eds., *Enough!: The Rose Revolution in the Republic of Georgia 2003* (New York: Nova Science Publishers), s. 2.

³⁰ Mitchell, L. (2009). *Uncertain Democracy: U.S. Foreign Policy and Georgia's Rose Revolution* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press), s. 51.

³¹ Avšak na rozdíl od Saakašviliho a Žvaniji, Burdžanadze na pozici ve vládě Ševardnadzeho rezignovala mnohem později, přesněji k tomu došlo na jaře roku 2003. Do té doby vykonávala svou funkci předsedkyně parlamentu, kterou byla jmenována až po rezignaci Žvaniji (Mitchell 2009: 51).

svoje síly do jednoho bloku, pomocí něhož plánoval už potřetí reprezentovat parlamentní většinu.

2.3 Pád vlády Eduarda Ševardnadzeho

Listopad roku 2003 začal opětovnou a nekončící konfrontací. Tato konfrontace pramenila z nuceného soužití dvou ideově a mentálně zcela odlišných táborů v jedné straně. Pro starou generaci bylo stále ještě atraktivní „sovětské myšlení“, zatímco mladí reformátoři hledali jiné. Nechtěli být součástí „sovětské *déjà vu*“. Zcela přirozeně se tak snažili najít nové, příznivější prostředí pro svoji politickou kariéru.

Od roku 2000 byla vláda natolik vyčerpána, že už nemohla poskytnout řešení existujících sociálně ekonomických problémů. Ševardnadze nebyl schopen dosáhnout jakéhokoliv významného pokroku směrem k demokracii a „dobrému vládnutí“ (*good governance*). Nebyla zde ani vůle k podpoře významné změny v jakýchkoli reformách (Muskhelishvili – Jorjoliani 2009: 691). Tato situace poskytovala vhodný prostor pro nárůst korupce, kterou nejenže vláda nebyla schopna řešit, nebyla schopna ji už ani nadále utajovat. Zlomovým bodem a počátkem nové fáze radikálnějšího politického boje byly parlamentní volby 2. listopadu roku 2003. V nich se podle výše popsaného objevilo zcela nové složení stranického či koaličního spektra. Z vládní strany to byla koalice Pro novou Gruzii, dále vládě loajální strana - *Demokratická unie pro obrození* (DAK) v čele s Aslanem Abašidze³², Proti těmto stranám stála opoziční hnutí či politické strany. Z těch nejznámějších to byly *Národní hnutí* (Saakašvili), Burdžanadze – Demokraté (Žvanija, Burdžanadze) (Mikaberidze 2015: 557; GlobalSecurity 2016). Dne 3. listopadu zveřejnila ústřední volební komise výsledky voleb³³. Podle ní byl vládní blok Pro Novou Gruzii na prvním místě (Fuller 2015). Získal 21.32%, 407 045 hlasů, tj. 38

³² Samovládce Adžarské autonomní republiky.

³³ Opozice na tuto komisi nespolehala, podle ní Ústřední volební komise byla většinou sestavená z podporovatelů Ševardnadzeho a Abašidzeho (Mitchell 2009: 47).

mandátů³⁴, následovala DAK, a na třetím místě ENM 18.84%, 359 769 hlasů a 33 mandátů³⁵, dále *Labouristé* (SLP), *Demokraté* a další (viz níže tab. 1).

Problémem bylo, že výsledky ústřední volební komise se lišily od výsledků nezávislých organizací získaných pomocí paralelního sčítání hlasů či *exit pollů* (viz níže), tudíž mezinárodní volební pozorovatelé - *Mezinárodní společnost pro spravedlivé volby a demokracii* (ISFED), *Mezinárodní republikánský institut* (IRI), *Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě* (OBSE) - měli pochybnosti o průhlednosti a spravedlivosti voleb. Ty proto byly charakterizovány jako široce zmanipulované, neodpovídající mezinárodním normám (OSCE 2003a; IRI 2003; Chikhladze – Chikhladze 2005: 4; Mikaberidze 2015: 557). Předseda delegace volebních pozorovatelů OBSE v Gruzii Bruce George prohlásil, že „*tyto volby neusnadnily růst důvěry v demokratické procesy probíhající v Gruzii*“³⁶ (Chikhladze – Chikhladze 2005: 3) a že „*Gruzínský lid si zaslouží vyšší systém jakosti voleb...*“³⁷ poznamenává i vedoucí parlamentní delegace Rady Evropy, Tom Cox (Chikhladze – Chikhladze 2005: 3; OSCE 2003b). Spojené státy americké, tyto volby také odsoudily, neboť podle nich neodrážely vůli lidu (Kiguradze 2010; Civil Georgia 2003c).

Nevládní organizace *Fair Elections* (ISFED) pomocí nezávislého paralelního sčítání hlasů zveřejnila výsledky voleb a potvrdila skutečnost, že vítězem se stala ENM se ziskem téměř 27,0% hlasů. Výsledky z *exit pollů*³⁸, které byly prozkoumány za přispění televizní stanice *Rustavi-2*³⁹, podle ní se dostalo na prvním místo opět Národní Hnutí získáním 20,8% hlasů. Avšak podle průzkumu státní televizní stanice První Kanál

³⁴ Central Election Commission (2011). *saqartvelo - arčevnebis istoria 1990-2010* (<http://www.cesko.ge/uploads/other/9/9077.pdf>, 11. 02. 2016), s. 15.

³⁵ Tamtéž, s. 15.

³⁶ „Unfortunately, these elections did not facilitate the growth of trust in the democratic processes occurring of Georgia“ (Bruce cit. dle Chikhladze – Chikhladze 2005: 3).

³⁷ „The people of Georgia deserve a higher quality system of elections“ (Cox cit. dle Chikhladze – Chikhladze 2005: 3).

³⁸ I když často podle tohoto průzkumu data mohou být odlišná od skutečných výsledků.

³⁹ *Rustavi-2* tehdejší vláda považovala za opozičně fungující televizní vysílání, zatímco státní kanály (*Channel One*) byly obviňovány ze strany opozice ze zjevné podpory vlády (Dieset 2004: 12).

(*Channel One*) zůstalo 22,1% ve prospěch vládní strany (Welt 2010: 166; Chikhladze – Chikhladze 2005: 3).

Bylo jasné, že Ševardnadzeho oslabená vláda se pokusila porazit opozici zfalšováním voleb (Šimov 2005: 25). Tento pokus udržet se u moci se však nakonec stal důvodem pro pokojné shromažďování statisíců demonstrantů, kteří vyšli do ulic gruzínské metropole s nadějí na svržení starého zkorumpovaného režimu (Kanašvili – Souleimanov – Šmíd 2010: 30). Opozice nejdříve po vládě požadovala konání opakovaných voleb. Opoziční hlasy však zůstaly Ševardnadzem nevyslyšeny. Prezident prohlásil, že volby proběhly maximálně objektivně a pozval do parlamentu všechny strany, které překročily volební klauzuli 7% a získaly určitý počet mandátů. Předseda ústřední volební komise taktéž poznamenal, že neexistuje žádný důvod pro opakování voleb (Chikhladze – Chikhladze 2005: 4; Civil Georgia 2003a).

Podobné vládní postoje vůči opozici vzbuzovaly námitky a dlouhodobý vnitřní rozkol se stal veřejnou záležitostí, čímž dozrála situace k prvnímu zahájení masových veřejných protestů. Opoziční strana zneklidněná průběhem politické krize odmítla Ševardnadzeho pozvání do parlamentu a neuznala výsledky parlamentních voleb. Blok Burdžanadze - Demokraté vyhlásil bojkot volebních výsledků a odmítl parlamentní mandáty (Civil Georgia 2003b). Saakašvili tyto zfalšované volby považoval za příležitost pro odstranění vlády Ševardnadzeho. Tudíž, strany Národní hnutí a Sjednocení demokraté začínají kooperovat a následně dojde k jejich spojení. Čímž se spojily tři klíčové postavy opozice - Žvanii, Burdžanadze a Saakašvili. Poslední jmenovaný, který byl považován za lídra spojené opozice, varoval Ševardnadzeho před zahájením revoluce v případě schválení nového parlamentu (Chikhladze – Chikhladze 2005: 4). Ve prospěch opozice začínají být aktivnější NGO, *Kmara* a *Rustavi-2* (Muskhelishvili – Jorjoliani 2009: 960), díky čemuž měla opozice perfektní příležitost tlačit na vládu, obviňovat ji před veřejností a mobilizovat masy.

Po odhalení volebního podvodu se v zemi zvedla vlna odporu proti Ševardnadzemu, který se v důsledku toho dostával do stále větší izolace. V ten moment

se rozhodl změnit taktiku a svolal všechny opoziční strany k jednacímu stolu, ve snaze dohodnout se s nimi. Jednání však kýžený výsledek nepřineslo. Už 12. listopadu Saakašvili na demonstraci prohlásil, že dále nehodlá vyjednávat. Jediným požadavkem opozice se stalo bezpodmínečné odstoupení prezidenta (Kiguradze 2010). Ševardnadze neodstoupil a po značném zpoždění byly 20. listopadu ústřední volební komisí konečně schváleny výsledky parlamentních voleb. Podle oficiálních výsledků 21,32% (viz tab. 1) se strana Pro novou Gruzii stala vítězem parlamentních voleb (Welt 2010: 167; Civil Georgia 2003c; GlobalSecurity 2016).

Tabulka 1. Parlamentní volby 2. listopadu roku 2003 (porovnání volebních výsledků).

strana/blok	oficiální výsledky podle centrální volební komise	oficiální výsledky podle paralelního sčítání hlasů
Aliance pro novou Gruzii	21,32%	18,92%
Demokratická unie pro obrození	18,84%	8,13%
Národní hnutí	18,08%	26,60%
Labouristé	12,04%	17,36%
Burdžanadze - Demokraté	8,79%	10,15%
Nová pravice	7,35%	7,99%
Průmysl zachrání Gruzii	6,17%	5,20%

Zdroj: OSCE/ODIHR (2004a): *Parliamentary elections 2 November 2003, OSCE/ODIHR Election Observation Mission Report* (<http://www.osce.org/odihr/elections/georgia/22205?download=true>, 22. 02. 2016), s. 20.

Následně 22. listopadu Ševardnadze zahájil první zasedání nově zvoleného parlamentu (GlobalSecurity 2016; Kopeček 2012: 57). Tímto politické napětí dosáhlo svého vrcholu, a svržení kleptokratické vlády Ševardnadzeho se stalo jen otázkou času.

Ve chvíli, kdy Ševardnadze četl na prvním zasedání parlamentu svůj úvodní projev, do budovy parlamentu vtrhnul dav demonstrantů v čele se Saakašvilim, který se hlasitě domáhal prezidentovy rezignace. Ševardnadze i přes tento fakt dál pokračoval v monotónním čtení projevu od řečnického pultu a teprve ve chvíli, kdy mu byl dav nebezpečně blízko, obklopen svými strážemi opustil jednací sál. Saakašvili hned na

emocionálním pozadí zaujímá jeho místo u téhož pultu, od něhož prezident před chvílí pronášel svůj projev a jako gesto jasného vítěze dopije i hrnek čaje, který usrkával Ševardnadze při svém vystoupení (Chikhladze – Chikhladze 2005: 15–18; Mitchell 2009: 1; Mitchel 2006: 674; Kopeček 2012: 4, 57).

23. listopadu se Ševardnadze sešel za účelem vyjednávání s představiteli opozice a po tomto jednání podal demisi a oficiálně rezignoval. Do nových voleb funkci prozatímního prezidenta převzala Burdžanadze (Mitchell 2009: 1; Parsadanishvili – Dobbins 2007). Po zrušení voleb ústavním soudem z roku 2003 prozatímní vláda vyhlásila (2004) mimořádné prezidentské a opakované parlamentní volby. Následující prezidentské volby proběhly už 4. ledna 2004, a opoziční lídr Saakašvili v nich dosáhl drtivého vítězství a stal se prezidentem Gruzie. 28. března byl zvolen nový parlament, kde většinu získalo *Národní Hnutí – Demokraté* (CEC 2011: 16–17; freedom house 2006; Kiguradze 2010). Žvanija byl po revoluci jmenován státním ministrem, po zvolení nového prezidenta (2004) se stal premiérem. Burdžanadze byla opět jmenována předsedkyní parlamentu (Kopeček 2012: 58; DMUG 2016).

Budeme-li vycházet z Mitchella⁴⁰, který píše o amerických a evropských postojích vůči Ševardnadzemu, je tento hodnocen jako dobrý ministr zahraničních věcí Sovětského svazu, ale jako prezident Gruzie je považován za neschopného a nedobrého. V tomto bodě je tedy vhodné uvést některá fakta a souvislosti týkající se Ševardnadzeho politiky.

Ševardnadze byl ve funkci ministra zahraničních věcí (1985-90)⁴¹ Sovětského svazu jedním z hlavních lídrů a schopným diplomatem, který sehrál klíčovou úlohu v pokojném ukončení již půl století trvající studené války (pomohl zbořit Berlínskou zeď, stáhnout sovětské vojáky z Evropy⁴² atd.), následně se tak zasloužil o rozpad Sovětského

⁴⁰ Mitchell, L. (2004). Georgia's Rose Revolution. *Current History* 103 (675), s. 342.

⁴¹ Welt, C. (2010). Georgia's Rose Revolution: From Regime Weakness to Regime Collapse. In: Bunce, V. – Mcfaul, M. eds., *Democracy and Authoritarianism in the Postcommunist World* (New York: Cambridge University Press), s. 157.

⁴² Česká televize (2014). *Zemřel Eduard Ševardnadze – muž, který pomohl zbořit Berlínskou zeď* (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1026748-zemrel-eduard-sevardnadze-muz-ktery-pomohl-zborit-berlinskou-zed>, 16. 02. 2016).

svazu. Je zajímavé zmínit i stanovisko Dr. Kissingera, který ve své knize (*Diplomacy*) píše o příčinách zhroutení Sovětského impéria. Příčiny krachu Sovětského svazu přirovnává k důvodům selhání carského Ruska⁴³, a pojednává o tom, že „*pro Rusko bylo rozšíření území rozšířením slabosti*“⁴⁴ (Kissinger 1994: 176).

Anexe neruských národů v podstatě vedla ke kolapsu se zcela logickým důsledkem – zhroutil se celý ten škaredý imperiální útvar „*veliké děržavy*“, budované od 30. let 20. století tou „první“ temnou postavou z Gruzie. Ševardnadze se stal „poslední“ gruzínskou postavou na konci celé této „sovětské schizofrenie“ a výrazně se podílel „na demontáži budovy, určené k demolici“.

Byl to právě on, kdo později prohlásil, že rozpad Sovětského svazu byla správná věc (Česká televize 2008).

Ševardnadze byl považován za demokrata, hlavně po svém odstoupení z funkce ministra zahraničních věcí Sovětského svazu kvůli obavě z návratu diktatury a zastavení *perestrojky* (viz záběr)⁴⁵. Ale jeho aktivity na domácí půdě před nástupem do funkce prezidenta Gruzie samozřejmě neodpovídají chování přesvědčeného demokrata. Kvůli upevnění své politické moci společně s cizími oddíly⁴⁶ a domácími paramilitárními jednotkami odstranili legitimně⁴⁷ zvoleného prezidenta, čímž nechal v zárodku nadlouho zlikvidovat rodící se demokracii. Stejně pak v mnoha ohledech nemůže být hodnocen pozitivně už ani po nástupu do úřadu prezidenta. V době jeho vládnuty volby byly neprůhledné, neexistoval právní stát. Nepovedlo se mu však dostat pod kontrolu vnitřní suverenitu státu. Nedokázal snížit úroveň korupce a kriminality, ani zvýšit životní úroveň a zajistit základní životní potřeby pro občany Gruzie⁴⁸.

⁴³ Kissinger, H. (1994). *Diplomacy* (New York: Simon & Schuster), s. 176.

⁴⁴ „For Russia, the extension of territory was the extension of weakness“ (cit. dle Kissinger 1994: 176).

⁴⁵ Youtube [video záznam] (2012). *Nastupajet diktatura* (<https://www.youtube.com/watch?v=HEEc8s3Ecil>, 18. 02. 2016).

⁴⁶ Pro více informací viz s. 2.

⁴⁷ Slider, D. (1991). The politics of Georgia's independence. *Problems of Communism* 40 (6), s. 70.

⁴⁸ Pro více informací viz s. 1, 39–42.

Vedle těchto skutečností je ovšem třeba zmínit i pozitivní stránky režimu Ševardnadzeho, zejména v zahraniční politice. Díky němu se Gruzie zapojila do projektu nové hedvábné stezky⁴⁹ TRACECA⁵⁰ a do kaspického ropného projektu BTC⁵¹. Došlo k začlenění Gruzie do několika mezinárodních organizací - OSN⁵² OBSE⁵³ WTO⁵⁴ a Rady Evropy (Devdariani 2004: 100). Ševardnadze patřil mezi první, kdo zaklepal na dveře NATO⁵⁵. Nelze opomenout ani jeho nenásilné řešení demonstrací a klidné odstoupení z funkce prezidenta.

Během revoluce růží se Ševardnadze vzdal úřadu prezidenta. Tato revoluce pro něj ale znamenala více, než jen odstoupení z této funkce. Jinými slovy, po dlouhém působení v politice⁵⁶ svojí rezignací rovněž uzavřel poslední kapitolu svého politického života. Stáhl se do ústraní a věnoval se psaní svých memoárů.

⁴⁹ Cohen, A. (2004). Shevardnadze's Journey. *Policy Review* (124), s. 7–8.

⁵⁰ Traceca (2016). *History of traceca* (<http://www.traceca-org.org/en/traceca/history-of-traceca/>, 01. 02. 2016).

⁵¹ Ditrych, O. – Souleimanov, E. (2007). Jižní Kavkaz na křižovatce dějin. *Mezinárodní politika* XXXI (12), s. 4–7.

⁵² Rondeli, A. (2001). The choice of independent Georgia. In: Chufirin, G. eds., *The Security of the Caspian Sea Region* (Oxford: Oxford University Press), s. 197.

⁵³ Tamtéž, s. 197.

⁵⁴ WTO (2000). *Georgia joins the WTO* (https://www.wto.org/english/news_e/pres00_e/pr182_e.htm, 01. 02. 2016).

⁵⁵ Devdariani, J. (2004). Georgia: Rise and fall of the façade democracy. *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization* 12 (1), s. 82.

⁵⁶ Od roku 1957 (Tabula 2014).

3 Vývoj politických systémů

3.1 Ústava

Historii zákonu státu lze nalézt v četných památkách písemnictví. Kořeny těchto zákonů sahají až do dob gruzínského království, např. „*Řád královského dvora*“ (*Regulations of the Royal Court*), používaný mezi 13. – 15. stoletím. Vznik dokumentu je datován mezi léty 1318-1346 a je považován za právní písemnou památku státu (Takaišvili 1920: VII–VIII⁵⁷; Džavachišvili 1928: 53; Lang 1955: 81–83). Za další statní právní památku je uznáván „*Dasturlamali*“ (*the Book of Law*), sbírka zákonů vypracovaná gruzínským králem Vachtangem VI. v letech 1704-1711 (Džavachišvili 1928: 57).

V moderním smyslu, vývoj gruzínského ústavodárného systému začal na přelomu 20. století, když byl dne 26. května roku 1918 národní radou schválen „Akt o nezávislosti Gruzie“ (viz příloha III). Dne 21. února 1921 byla na ustavujícím shromáždění oficiálně přijata první gruzínská ústava. Dne 25. února 1921 sovětská 11. armáda obsadila Tbilisi a vyhlásila sovětskou nadvládu nad Gruzíí. Na příštích 70 let začala doba ústavy sovětské (Dmetrašvili 2005: 63–64; Kverenčchelidze 2016; Papuašvili 2012). Po obnovení nezávislosti byla nejprve obnovena ústava z roku 1921 (Kopeček 2012: 51), ale 24. srpna roku 1995 byla gruzínským parlamentem přijata nová ústava (Dmetrašvili 2005: 74; SP 2016), která po revoluci růží, v letech 2004 a 2010 prošla zásadními změnami (Nodia – Afrasidze: 2).

3.2 Moc výkonná – Prezident

Instituce prezidenta byla poprvé zavedena v roce 1991 (Macabidze 2014a: 13). Podle ústavy z roku 1995 byl v zemi zaveden prezidentský typ republiky. Po Revoluci růží až do konce Saakašviliho období byly několikrát provedeny změny a dodatky v ústavě. Před ústavními reformami, tj. do 6. února roku 2004 byl prezident jak hlavou

⁵⁷ Výzkum je očíslován římskými číslicemi.

státu, tak také hlavou výkonné moci. Po zmíněném datu ústavní změnou prezident formálně přišel o status hlavy výkonné moci a od té doby je jen hlavou státu (Demetrašvili 2013: 14). Lépe řečeno, prezident přesto i po první ústavní změně (2004) zůstal stále silný, naopak výrazně se rozšířily pravomoci prezidenta na úkor parlamentu. Tím se vytvořila jiná forma vládnutí, tzv. superprezidentský systém (Lanskoy – Areshidze 2008: 160). Oproti tomu pravomoci prezidenta významně oslabuje nový model schválený při další ústavní změně, přijaté v roce 2010, která podlé konstituce vstoupila v platnost v roce 2013, přesně v den inaugurace nového prezidenta. Od té doby se prezident stal ještě slabším a víceméně neutrálním ve prospěch vlády a premiéra. To vedlo postupně ke změně formy vlády z prezidentské na parlamentní. Ale i po této ústavní změně (2010) prezident formálně nadále zůstal hlavou státu a vrchním velitelem ozbrojených sil (Kverenčchelidze 2016; Civil Georgia 2010; Nodia – Afrasidze 2013: 2; Demetrašvili 2013: 15).

Prezident je v současné době hlavou státu, je nejvyšším velitelem armády a zastupuje stát navenek⁵⁸ (Ústavní zákon č. 1, 2, 3/1995: čl. 69). Prezident je volen na základě všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasování na dobu 5 let. Stejná osoba může být prezidentem pouze dvakrát (Ústavní zákon č. 1/1995: čl. 70). Prezidentem se může stát ten, kdo získá hlasy nadpoloviční většiny voličů⁵⁹. V případě, kdy v prvním kole žádný z kandidátů nezíská potřebný počet hlasů, koná se po dvou týdnech druhé kolo⁶⁰, v němž budou soutěžit jen dva nejúspěšnější kandidáti z prvního kola. Vítězem druhého kola bude ten, kdo získá většinu hlasů⁶¹. Kandidát na prezidenta musí mít gruzínské občanství, dosáhnout pasivního volebního práva – věku 35 let, mít trvalý pobyt v zemi po dobu minimálně pěti let⁶², z toho poslední tři roky před kandidaturou (Ústavní zákon č. 2,3,4,5,6/1995: čl. 70; CESKO 2015: 68–69). Po ústavní změně již není nutné, aby kandidát/ka na prezidenta byl občanem Gruzie od narození

⁵⁸ Dodatek (N3710) z roku 2010 (Ústava Gruzie 1995).

⁵⁹ Dodatek (N3272) z roku 2004 (Ústava Gruzie 1995).

⁶⁰ Dodatek (N4133) z roku 2006 (Ústava Gruzie 1995).

⁶¹ Dodatek (N3272) z roku 2004 (Ústava Gruzie 1995).

⁶² Dodatek (N3710) z roku 2010 (Ústava Gruzie 1995).

a nebo musel žít v zemi posledních patnáct let (OSCE/ODIHR 2008a: 5). Zde jsou uvedeny některé pravomoci prezidenta: jmenuje premiéra, po dohodě s vládou jmenuje a odvolává velitele generálního štábu ozbrojených sil⁶³ a ostatní velitele, má právo veta⁶⁴, má právo jmenovat tři⁶⁵ členy ústavního soudu, představuje parlamentu členy a kandidáta na předsedu nejvyššího soudu, vyhláší a ruší válečný nebo výjimečný stav, který musí být schválen parlamentem. Dále vyhláší volby, je v čele Rady národní bezpečnosti, může stát za uspořádáním referenda⁶⁶, rozpouští parlament dle v ústavě zavedeného pravidla, se souhlasem vlády vyjednává s ostatními státy, mezinárodními organizacemi a uzavírá mezinárodní dohody a smlouvy, jmenuje a odvolává velvyslance a další diplomatické zástupce (The president of Georgia 2016a; Demetrašvili 2013: 18–22, 33; Civil Georgia 2010; CCG 2016).

3.3 Premiér

Dnešní podoba premiéřského postu byla zřízena po revoluci růží (2004). Dle druhého znění ústavy (2010) se premiérem stává osoba, navržená vítěznou stranou nebo koalici sestavující vládu po parlamentních volbách. Čili, podle ústavy prezident nominuje kandidáta na premiéra z vítězné strany parlamentních voleb, kterého prezidentovi navrhne parlamentní většina (už sám nevybírá). Prezident je tedy povinen jmenovat na premiéřský post jenom toho kandidáta, který byl navržen parlamentní většinou. Proto je účast prezidenta v tomto procesu zcela symbolická. Jestliže prezident při jmenování premiéra nechce jmenovat navrženého kandidáta, bude tento automaticky jmenován (Ústavní zákon č. 2/1995: čl. 80; Inauri 2012; Civil Georgia 2010).

⁶³ Už ale jenom pouze po dohodě s vládou (Civil Georgia 2010).

⁶⁴ Po ústavních změnách (2010) bylo překonání prezidentova veta zjednodušeno. V případě běžného zákona, je ke změně potřeba podpory více než poloviny poslanců, v případě ústavního zákona je zapotřebí nejméně dvou třetin z celkového počtu hlasujících (Erqvania 2013: 50).

⁶⁵ Celkem 9 členů jmenovaných na 10 let – z těch dalších 3 členy jmenuje parlament a 3 nejvyšší soud (CCG 2016).

⁶⁶ Vzhledem ke změně ústavy (2010) nový prezident od roku 2013 nebude mít právo (před změnou měl) požadovat referendum z vlastního podnětu (Civil Georgia 2010).

Je tedy důležité zmínit, že před přijetím této ústavní změny prezident (Saakašvili) dle vlastní vůle po konzultacích s parlamentem vybíral a jmenoval premiéra, poté sám nový premiér předložil parlamentu ke schválení i svůj nový kabinet, v případě nutnosti prezident mohl odvolat vládu i bez souhlasu premiéra, mohl odvolat také některé klíčové ministry, zvláště ministra zahraničních věcí, ministra obrany (Kopeček 2012: 61). Ale v roce 2010 nastává ústavní změnou⁶⁷ pravý opak. Pozice a pravomoci premiéra posílily, a to mnohem víc než kdy předtím. Zejména proto, že může sestavovat vládu a provádět změny ve složení členů vlády, tedy jmenuje a odvolává ministry na základě vlastní vůle bez nutnosti souhlasu prezidenta. Kromě parlamentu není premiér před nikým zodpovědný (Demetrašvili 2013: 35, 54). Od roku 2013⁶⁸ prezident není tím, kdo řídí vnitřní a zahraniční politiku. V souladu s článkem 78 ústavy (vstoupivší v platnost roku 2013) došlo k jasné definici pravomoci vlády, podle které vláda v čele s premiérem je tím subjektem, který má právo řídit vnitřní a zahraniční politiku. Prezident byl zbaven této pravomoci (Ústavní zákon č. 1 /1995: čl. 78; Macabidze 2014a: 30; Erqvania 51). Dále je nutná kontrasignace premiéra k prezidentským právním úkonům, např. vyhlášení a zrušení válečného stavu, rozpuštění parlamentu, vyhlášení voleb a další (Civil Georgia 2010).

3.4 Moc zákonodárná – Parlament

První myšlenka o vytvoření jakéhosi typu parlamentu se zrodila ve 12. století, kdy se mezi aristokraty a občany rozvinula idea o omezení královské moci. Podle opozice vůči královně by se parlament měl skládat ze dvou komor. První: „sál“ (დარბაზი; *darbazi*). Ten měl být poradním orgánem Královny⁶⁹, skládajícím se aristokratů, vlivných občanů států a církevních osobností, kteří mohli čas od času přijít a diskutovat o dění v zemi. Vůči sálu měl být kriticky postaven „stan“ (კარავი; *karavi*), který by měl mít jiné složení zastupitelů než sál a měl by fungovat nepřetržitě. Kvůli neshodě mezi královnou

⁶⁷ Která vešla v platnost po skončení druhé Saakašviliho prezidentského mandatu.

⁶⁸ Do r. 2013 prezident byl ten, který definoval vnitřní a zahraniční politiku (Inauri 2012; Macabidze 2014a: 30).

⁶⁹ V té době panovala gruzínská královna Tamar.

a opozicí se tato myšlenka rozpadla. Rozepře skončila vítězstvím příznivců neomezené královské moci a opozice vůči královně byla zatčena (SP 2016; Macabidze 2014b: 7). Od té doby nad zemí gruzínskou zahřměly různé dějinné bouře, dokud v roce 1918 nevznikl první gruzínský parlament. Fungování nově založeného gruzínského parlamentu však v roce 1921⁷⁰ narušuje invaze bolševiků⁷¹. Na základě dekretu, vydaného 24. března roku 1921 bylo rozpuštěno ustavující shromáždění (*constituent assembly*) – teč tehdejší parlament, a moc zákonodárná tímto přestala fungovat. Legitimní menševická vláda emigrovala do Paříže (Kautsky 2004; SP 2016; Papuašvili 2012). Po obnovení nezávislosti (1991) se rozhořela vnitřní konfrontace a kvůli tomu se mezi léty 1991-94 demokratický vývoj státu výrazně zpomalil. Volby se ale přesto uskutečnily. Tedy v letech 1990⁷², 1992 či 1995 (CEC 2011: 2, 6–9). Navzdory všemu se po sedmdesátileté anexi v zemi opět nastartovala nová etapa národního parlamentarismu.

Gruzínský parlament je nejvyšší zastupitelský orgán, který vykonává moc zákonodárnou. Určuje hlavní směry domácí i zahraniční politiky, dohlíží a kontroluje činnost vlády. Jeho hlavou je předseda parlamentu. Parlament je jednokomorový, skládá se ze 150 poslanců⁷³. V souladu s ústavním článkem čtyři se poslanci volí všeobecným, rovným, přímým, tajným hlasováním na dobu čtyř let. Z nich 77 je voleno dle poměrného hlasování a 73 je voleno většinově. Parlament má řadu pravomocí: schvalování ústavní dohody, legislativní činnost, dodržování mezinárodních práv a norem, bezpodmínečnou ochranu a kontrolu ústavy, zákonů, předpisů a dalších legislativních či normativních aktů. Dále vyhlášení důvěry nebo nedůvěry vládě, ratifikaci mezinárodních smluv, dohod anebo jejich výpověď, zrušení atd. (The president of Georgia 2016b; SPR 2012; PKP 2016; CEC 2011: 18).

⁷⁰ Gruzie již je de jure uznáván ze strany spojeneckých sil a dalších předních západních států, v četně Společnosti národů (Papuašvili 2012).

⁷¹ Viz pozn. 17, s. 8.

⁷² Nové volební historie začíná z roku 1990, ještě před rozpadem Sovětského svazu. Tímto první parlamentní volby byly zahájeny ještě tehdy, kdy Gruzie zatím nebyla uznána jako suverénní stát (CEC 2011: 2).

⁷³ Na základě referendu z roku 2003 počet poslanců byl snížen z 235 na 150 (CEC 2011: 14, 18).

3.5 Volební systémy

Prezidentské volby se konají pouze většinovým volebním systémem. Během prezidentských voleb je celá země považována za jednomandátový volební obvod. Kandidáta na prezidenta může nominovat strana, která je registrována v ústřední volební komisi, nebo jej může také nominovat i pětičlenná voličská iniciativní skupina. Po následujících procedurách musí kandidát 40 dní před konáním voleb předložit volební komisi 25 tisíc podpisů. V závěrečné etapě jej předseda volební komise zaregistruje jako kandidáta na prezidenta (CESKO 2015: 68–70).

Parlamentních voleb se mohou zúčastnit také politické strany registrované v CESKU. Strana, která nemá zástupce v parlamentu, je povinna shromáždit a předložit CESKU nejméně 25 tisíc podpisů. Kandidát na poslance musí dosáhnout věku 21 let a musí být registrován v příslušném volebním obvodu (CESKO 2015: 74). Poslanci jsou voleni prostřednictvím smíšených volebních systémů, kombinujících systém relativní většiny a poměrného hlasování. Od vyhlášení nezávislosti je tento volební systém nejpoužívanější (Nodia – Scholtbach 2006: 51; Kopeček 2012: 61).

Rozdílně na tom byly volby v období první republiky, kde byl parlament v roce 1919 zvolen pouze poměrným hlasováním a v nichž gruzínská sociálně - demokratická strana (menševici), získala drtivou většinu - 109 křesel ze 130. Podle konstituce se příští volby měly uskutečnit roku 1921, parlament měl být jednokomorový, opět tvořený členy zvolenými poměrným hlasováním na dobu 3 let, k tomu ale kvůli invazi Rudé armády nedošlo (Macabidze 2014b: 10–11; CESKO 2015: 4; Papuašvili 2012).

Volby z roku 1990⁷⁴ se konaly v rámci smíšených, symetrických volebních systémů, polovina z 250 členů Nejvyšší rady byla zvolena většinovým systémem a

⁷⁴ Před rozpadem Sovětského svazu místo volby Nejvyšší rady Gruzínské SSR, byly volby 28. října z roku 1990 nazvány (kvůli tlakům ze strany gruzínských národních sil), jako volby do Nejvyšší rady Gruzínské republiky (CESKO 2015: 4). Po této volbě začíná aktivnější období gruzínského nacionalismu, národní osvobozenécké hnutí. Na této vlně se v roce 1990 k moci dostal blok *Kulatý stůl - svobodná Gruzie* v čele Gamsachurdiou (Devdariani 2004: 87, 89).

polovina poměrným na dobu 5 let (CEC⁷⁵ 2011: 6; CESKO 2015: 4). Volební práh byl 4%. Volby z roku 1992 jsou známy svou nejvíce pluralitní volbou. Do parlamentu se dostalo 24 stran, uzavírací klauzuli byly pouze 2% (CEC 2011: 8). Následující volby z roku 1995 prošly podle nové přijaté ústavy (1995). Mohly se jich zúčastnit jen ty politické strany či organizace, které mohly předložit nejméně 50 tisíc⁷⁶ podpisů a nebo měly dosavadní zastoupení v parlamentu. Snížil se počet volených poslanců na 235, z nich bylo 150 voleno proporčně a 85 většinově. Volební práh byl zvýšen na 5%. V dalších volbách až do voleb roku 2003 k výrazným změnám nedošlo, kromě toho, že se extrémně zvýšila volební bariéra - na 7%. Ostatně, volby proběhly stejným způsobem jako předešlé (CEC 2011: 9–14). Parlamentní volby (2004) byly ale uspořádány pouze poměrným hlasováním na základě jednotné stranické listiny, protože z voleb 2003 byly ústavním soudem zrušeny výsledky pouze z poměrné části, z většinové zůstaly v platnosti (CEC 2011: 16; Parliament of Georgia 2016). V následujících volbách (2008) došlo změnou k výraznému snížení počtu poslanců. Parlament byl složen ze 150 členů, z nich 75 volených poměrným a 75 většinovým systémem, volební bariera byla snížena na 5%. V roce 2012 došlo k malé změně, 73 poslanců bylo zvoleno většinovým systémem v jednomandátových obvodech a dalších 77 poměrným systémem na základě stranických listin (OSCE/ODIHR 2012a: 9; CEC 2011: 18).

3.6 Stranický systém

Tato podkapitola představí každou stranu zvlášť do detailu nemůže, vzhledem k jejich velkému množství. Bude zde stručně napsáno o spolupráci, polarizaci, orientaci politických stran, dále o politické kultuře a obecných problémech stranického systému.

Gruzínský stranický systém je slabě institucionalizovaný, mnoho stran se úspěšně zúčastní voleb, ale znovu je zvolen pouze zlomek z nich, např. ve volbách roku 1992 se dostalo do parlamentu celkově 24 stran a uskupení, a tím v tomto roce v parlamentu

⁷⁵ CEC a CESKO jsou stejné zdroje, každý z jiných ročníků, ale rozdíly ve zprávách jsou i v jejich anglických (CEC) a gruzínských (CESKO) verzích.

⁷⁶ Srov. CEC 2011: 12; CESKO 2015: 72.

zasedlo mnoho marginálních stran. Avšak ve volbách, konaných roku 1995⁷⁷ získalo mandáty pouze osm z nich. Podle údajů z roku 1999, se díky extrémně zvýšené procentuální volební hranici do parlamentu poměrným hlasováním dostaly jenom tři politické strany (Nodia – Scholtbach 2006: 103; Kopeček 2012: 53–54). Z tohoto důvodu před volbami dochází mezi opozičními politickými stranami ke spolupráci a vznikají různé bloky či aliance. Snahou každého uskupení je dokázat spojenými silami překonat vysokou volební hranici (Nodia – Scholtbach 2006: 114).

System stran není úplně klasifikován podle běžných typů, jako je třeba systém jedné, dvou nebo více stran, ale jedná se o volný systém více stran s jednou dominantní. Politické neshody probíhají hlavně mezi vládoucí stranou a množstvím opozičních stran, v tématech otázek jako: soud, média, volby, decentralizace moci, vytvoření rovnováhy mezi různými odvětvími autority. Politická kultura je slabá, debata mezi stranami není dostatečně vyvinutá, vztahy mezi nimi do značné míry závisí na vztazích mezi stranickými lídry, aniž by byly závislé na politických záležitostech (Nodia – Scholtbach 2006: 108, 112, 118). Spory mezi stranami často překračují civilizovaný rámec a politická soutěž přerůstá do otevřených nepřátelství⁷⁸ a střetů. Důvodem by mohla být politická nezralost většiny stran, které jsou poměrně mladé, nemají dostatečné zkušenosti. Kdyby se zdokonalil stranický systém, vzrostla by tím i politická kultura.

Gruzínský politický systém se vyznačuje nízkým stupněm polarizace. Tedy ideologie a hodnoty jednotlivých politických aktérů se radikálně neliší. Díky tomu, že v současné době se většina relativně silných politických stran ideologicky hlásí k pravicovým křídům (viz níže), je zde vhodné prostředí pro spolupráci stran (Nodia – Scholtbach 2006: 109). Životaschopnost různých politických stran není příliš odlišná, některé z nich vznikly i před revolucí. Nejstarší mezi dosud fungujícími stranami je

⁷⁷ Podobný vývoj stranických systémů ovlivňoval také značné rozdíly mezi volebními klauzulemi, v letech 1992 – 2%, 1995 – 5%, 1999 – 7% (CEC 2011: 7–12).

⁷⁸ Politici se navzájem varují, že po vítězství ve volbách z politiky navždy odstraní toho a toho protivníka za korupci a zneužití pravomocí apod. (Kopeček 2012: 65).

středopravicová liberální *Republikánská strana* (1978). Tato strana (SRP) se přidala k opozici v době revoluce růží, ale už v r. 2004 republikáni od vládnoucí strany přešli do opozice vůči Saakašvilimu (SRP 2015; Nodia – Scholtbach 2006: 123, 251).

Druhá nejstarší strana je středolevicová *Labouristická strana* (1995). V době revolucí SLP držela neutrální postoj. Byla proti vládě Ševardnadzeho, ale nepřipojila se ani k opozici proti němu. Nicméně výsledky voleb neuznala. SLP se téměř všech voleb účastnila sama a nepřipojila se k žádnému koaličnímu uskupení. Takové pozice strany se odrážely na jejích postrevolučních volebních výsledcích, čímž došlo k jejímu značnému oslabení⁷⁹ (Kiguradze 2010; Nodia – Scholtbach 2006: 241–242).

Další je středopravicová strana *Průmysl zachrání Gruzii* (1999). Ve volbách konaných 2004, se *Průmyslníci* (MGS) a *Nová práva* (AM) spojili do jednoho bloku jako pravicová opozice, *Průmyslníci - Nová práva*. Podařilo se jim překonat volební hranici, získaly 7,6% hlasů a celkově 15 mandátů (Nodia – Scholtbach 2006: 123, 234).

V roce 2001 vzniklo středopravicové *Sjednocené Národní hnutí* (ENM)⁸⁰ a středopravicová *Konzervativní strana*⁸¹. Od roku 2002 SKP podporovala ENM proti tehdejší vládě. Jejich spolupráce vydržela až do roku 2004, poté podobně jako SRP se Konzervativci také přesunuli do opozice (SKP 2016). Některé strany vzniklé před revolucí růží, po ní vymizely - *Svaz občanů Gruzie*, *Demokratická unie pro obrození*, *Socialisté*. Anebo stále existují, ale nejsou už tak politicky vlivné a aktivní - *Národní demokratická strana* (EDP) a další.

Pak jsou tu novější strany, které se objevují po revoluci např. středopravicové strany *Svobodní demokraté* (2009), *Gruzínský sen – demokratická Gruzie* (2012)⁸²,

⁷⁹ Podpora strany od revoluce do roku 2012 se odhadovala až na 8%, avšak v parlamentních volbách v roce 2012 získala pouze 1,24% (OSCE/ODIHR 2012: 33; CEC 2011: 11–18), což Labouristům zatím moc nepomáhá.

⁸⁰ Pro více informací viz s. 14.

⁸¹ Strana se dříve jmenovala *Svaz národních sil Gruzie*. Byla křídlem hnutí podporovatelů Gamsachurdii, později se z ní zformovala *Konzervativní strana* (SKP 2016).

⁸² Strana byla založena Bidziny Ivanišvilem, který sloučením několika politických stran - *Gruzínský sen* (QO), *Republikáni* (SRP), *Svobodní demokraté* (TD), *Národní fórum* (EF), *Průmyslníci* (MGS), *Konzervativci* (SKP) a *Lidova strana* (KP), zformoval koalici *Gruzínský sen* (KQO), která vyhrála parlamentní volby v roce 2012 nad (ENM), získala většinu v parlamentu a stala se vládnoucí koalicí, ENM přešla do menšiny, jako opozice proti té koalici (Qevanišvili 2012; SRP 2015; SKP 2016; Kopeček 2012: 64).

Demokratické hnutí – sjednocená Gruzie (2008), v jejímž čele je nyní Burdžanadze, jedna ze tří klíčových postav v době revoluce růží, a která přešla od roku 2008 do opozice Saakašviliho (Civil Georgia 2008a). V tomto roce vzniklo i *Křesťansko-demokratické hnutí* (KDM), strana, která se v pralamentních volbach (2008) dostala do parlamentu. Dále Levicová strana *Svobodná Gruzie* (TS), která vznikla v roce 2010 a další (TD 2016; Civil Georgia 2012a).

Většina zmíněných stran má prozápadní orientaci včetně plánů na začlenění do NATO. Kromě MGS a SLP, které odmítají vstup do Aliance. Podle rétoriky MGS je pro stát přijatelný pouze status neutrality, prohlášení vedení této strany jsou však často proruská, netají se nostalgií po sovětských dobách a zbožňováním Stalina. Preference strany jsou nízké, nemá velký vliv. Zatímco heslem SLP je „ani NATO ani Východ“, což se více podobá k neutrálnímu postoji (Civil Georgia 2015; Interpressnews 2012).

4 Komparace voleb mezi léty 2003 – 2013

Tato kapitola se zaměří hlavně na komparaci jednotlivých voleb. O volbách roku 2003 již byl výše psáno⁸³. Ale do určitých porovnání, budou zahrnuty i tyto volby. Zejména v této části práce budou sledovány průběh a případné změny v rámci voleb v uvedených letech a bude se zjišťovat, zda se tedy stát od revoluce různě demokratizuje nebo ne.

4.1 Volby 2004

V mimořádných prezidentských volbách v lednu roku 2004 byl Saakašvili zvolen prezidentem s 96,2%⁸⁴ hlasů (OSCE/ODIHR 2004b: 4; Lanskoj – Areshidze 158). V opakovaných parlamentních volbách (2004) se z několika politických stran pouze dvě dostaly za volební hranici: blok *Národní hnutí - Demokraté* (Saakašvili, Žvanija, Burdžanadze) se získal 66,24% hlasů a 135 mandátů, dále spojené pravicové opozice *Industrialisté* (MGS), *Nová Pravice* (AM), dokázaly získat pouze 7,56% hlasů což celkově bylo 15 mandátů (Lanskoj – Areshidze 158; CEC 2011: 16–17).

Volby probíhaly za účasti mezinárodních i domácích volebních pozorovatelů (OBSE/ODIHR, ISFED, RE atd.) Na rozdíl od voleb z roku 2003 došlo k několika změnám v technickém zdokonalení volebních procedur tj. vydání dvojjazyčných hlasovacích lístků pro etnické menšiny, procedura otisku prstů inkoustem, byla provedena elektronizace a konsolidace seznamu voličů do centrální databáze. Ale nebyl brán ohled na doporučení Rady Evropy týkající se snížení volební hranice pod 7% až na 4%, čímž se neumožnilo vytvoření pluralitního parlamentu (OSCE/ODIHR 2004b: 3–6; ISFED 2004: 5–6; Humanrights 2004).

⁸³ Podrobněji viz s. 15–18.

⁸⁴ Jedním logickým vysvětlením je vzrůstající oblíbenost Saakašviliho v době revoluce různě a po ní. Proto tak vysoké výsledky na postrevolučních euforiích lze vysvětlit tím, že ve volbách Saakašvili neměl žádného skutečně konkurenceschopného protivníka, který by mu mohl vážně odporovat, tudíž nebyl důvod zpochybňovat výsledky těch voleb. Jiný obraz podávají volby z roku 2008 (viz níže).

V průběhu voleb se vyskytly chyby při hlasování. Nejvíce v některých v regionech a v administrativních jednotkách, kde u místních volebních okrsků bylo odhaleno vícenásobné hlasování, více volebních lístků vhozených do volební urny najednou. Objevily se také případy hlasování osob, které neměly aktivní právo pro účast ve volbách, či se ve volebních okrscích agitovalo. V Adžárii⁸⁵, se v některých městských okrscích objevily případy zakazů vpouštění volebních pozorovatelů (OSCE/ODIHR 2004b: 4; ISFED 2004: 11–12; Humanrights 2004). Výše zmíněné případy jsou neúplným výčtem přestupků z průběhu voleb, ale ukazuje se, že průběh voleb nebyl zcela ideální. Je třeba zmínit i pozitivní stránky, kde podle mínění ISFED bylo dosaženo určitého zlepšení při průběhu paralelního sčítání hlasů včetně tabelace výsledků, snížil se počet chyb ve srovnání s předchozími parlamentními volbami (ISFED 2004: 17, 13).

V prezidentských volbách byl podle pozorovatelů prokázán pozoruhodný pokrok ve srovnání s předchozími volbami. Z několika hledisek se zmíněné prezidentské volby přiblížily ke splnění závazků OBSE a dalších mezinárodních standartů pro demokratické volby (Nodia – Scholtbach 2006: 107). Naproti tomu v průběhu parlamentních voleb bylo na základě hodnocení *fair elections* (ISFED) zjištěno, že tyto opakované parlamentní volby neprošly vysokými standardy demokratických norem, ale pokrok oproti volbám z 2. listopadu 2003 podle pozorovatelů byl evidentní a volby byly o něco férovější, než ty předešlé (ISFED 2004: 18; Nodia – Scholtbach 2006: 107).

4.2 Volby roku 2008

V roce 2007 iniciativa vládnoucí strany ENM provedla řadu změn ve volebním zákoně na doporučení RE, OBSE a Benátské komise. Šlo o mediální monitorování voleb, změnu složení ústředních volebních komisí, včetně těch obvodních a okresních. Ověření celostátní registrace voličů včetně aktualizací seznamů voličů atd. (NDI 2007: 2–3, OSCE/ODIHR 2008a: 4–7).

⁸⁵ V Adžárii ještě vládl místní autokrat Abašidze (Civil Georgia 2004).

V listopadu roku 2007 pro zmírnění napětí vyvolávaného politickou krizí Saakašvili převzal za událost zodpovědnost a o pár měsíců dříve, než by vypršel jeho první mandát, abdikoval. Parlamentem byly vyhlášeny mimořádné prezidentské volby na 5. ledna 2008. Mluvčí parlamentu Burdžanadze se stala podruhé prozatímní prezidentkou. Politické jednání vedlo i k dalšímu vládnímu ústupku a souběžně s volbami se konala i veřejná hlasování⁸⁶ o načasování příštích parlamentních voleb (OSCE/ODIHR 2008a: 4; NDI 2007: 2; Kopeček 2012: 66). Volby podle konečných údajů 55,19%⁸⁷ vyhrál opět Saakašvili ziskem většiny hlasů v regionech. V Tbilisi ale prohrál, získal pouhých 35,12%⁸⁸ hlasů, prohrál i v několika regionech (*Kazbegi, Dušeti*). Vítězem v hlavním městě byl lídr sjednocené opozice Levan Gačečiladze se ziskem 43,65%⁸⁹ hlasů, ale kandidáta opozice nemohla podržet podpora regionů. Konečným ziskem pro opozici bylo 26.86% hlasů (GED 2016b).

Podle závěrečné zprávy *mezinárodních volebních pozorovatelských misí* (IEOM) zvláště, EP, NDI, OBSE/ODIHR jsou prezidentské volby hodnoceny jako skutečně jedny z prvních nejvyrovnanějších a konkurečních voleb v Gruzii od vyhlášení nezávislosti (Tulmets 2009: 211; NDI 2008a: 2; OSCE/ODIHR 2008a: 1, 4; EP 2008a: 9), kde byl prezident zvolen bez nacionálních nebo postrevolučních vlivů či euforie.

Prezidentské volby v Gruzii v zásadě a v souladu RE, EP, OSCE/ODIHR sice splnily závazky a normy demokratických voleb (EP 2008a: 9), ale bylo zjištěno i porušení volebních práv, zejména při průběhu volební kampaně ve vysoce polarizovaném politickém prostředí, kde kampaň byla zastíněna nebezpečně rozšířeným zastrašováním a tlakem vůči politickým protivníkům. Objevily se organizační a procedurální

⁸⁶ Za normálních okolností by se parlamentní volby měly konat ke konci roku 2008, ale opozice naléhala, aby se volby konaly na jaře. Na základě konzultací mezi opozicí a vládou došlo k jednání. Prezident vyhlásil plebiscit, na jehož základě byl termín voleb stanoven na 21. května na rok 2008 (NDI 2008b: 2; OSCE/ODIHR 2008b: 1).

⁸⁷ GEP (2016a): *Georgia results* (http://data.electionsportal.ge/en/event_type?custom_view=true&data_set_id=2&data_type=official&event_id=2&event_type_id=1&indicator_type_id=2&shape_id=53148&shape_type_id=1&view_type=summary, 24. 03. 2016).

⁸⁸ GEP (2016b): *Tbilisi results* (http://data.electionsportal.ge/en/event_type?custom_view=true&data_set_id=2&data_type=official&event_id=2&event_type_id=1&indicator_id=1238&shape_id=53234&shape_type_id=3, 24. 03. 2016).

⁸⁹ Tamtéž.

nedostatky, tendence k vícenásobnému hlasování atd., negativně bylo hodnoceno také sčítání a tabulační proces hlasů (EP 2008a: 9–11; OBSE/ODIHR 2008a: 20–21; NDI 2007: 2).

Postoje IEOM k parlamentním volbám byl kritičtější. Byly zjištěny závažné nedostatky včetně mnohonásobného hlasování, tlaku a zastrašování místních pozorovatelů, hlasování místo ostatních, fyzické pře ve volebních okrscích včetně poškození volebních úřadů, pozorovatelé hlásili osm případů přímého falšování⁹⁰. Celkově v 26% pozorování IEOM ve volebních okrscích byly odhaleny výrazné procedurální nedostatky. Kvůli tomu, byly za účasti soudu a volební administrativy zrušeny výsledky v 39 volebních okrscích (Civil Georgia 2008b; OSCE/ODIHR 2008b: 24). Jestli jde o srovnání, parlamentní volby z roku 2008 nesplnily očekávání a dá se říci, že byly nejméně spravedlivými volbami po nastolení Saakašviliho vlády (Kopeček 2012: 66).

V parlamentních volbách podle konečných údajů získala vládní strana ENM 59,18% hlasů a 119 křesel. Po ní následují spojené opozice vedené opět Gačečiladzem se ziskem 17,73% hlasů a 17 křesly, mandáty získaly i labouristi 7,44% hlasů 6 křesel, *Křesťanští demokraté* (KDM) 6 křesel se ziskem 8,66% hlasů, a nakonec Republikáni, získali pouze 2 mandáty (EP 2008b: 6; CEC 2011: 18). Po volbách jedna část ze spojené opozice, (většina politických stran) neuznala volby, odmítli přijmout mandát a šli protestovat ven, před parlament, jiná část ale rozhodla mandát přijmout a odporovat vládě uvnitř parlamentu, jenže po pár týdnech byly opoziční aktivity zastíněny propuknutím ozbrojeného konfliktu mezi Ruskem a Gruzii (Civil Georgia 2008c; Kopeček 2012: 66–67).

⁹⁰ OSCE/ODIHR (2008b): *Georgia, Parliamentary elections 21 May 2008 OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report* (<http://www.osce.org/odihr/elections/georgia/33301?download=true>, 28. 03. 2016), s. 24.

4.3 Volby roku 2012, 2013

Podle průzkumu veřejného mínění, provedeného mezinárodními nevládními organizacemi (IRI, NDI) se ukázalo, že v říjnových volbách roku 2012 se budou o přízeň voličů ucházet hlavně dvě dominantní politické síly – strana Národní hnutí a koalice Gruzínský sen, čímž šance dostat se do parlamentu pro marginální strany EDP, AM a další zůstala téměř nulová (RFE/RL 2012; Civil Georgia 2012b). Volby proběhly jako napínavý souboj mezi těmito dvěma (ENM, KQO) politickými silami. Nakonec ve volbách zvítězil Gruzínský sen (viz tab. 2). Poražená strana ENM se ocitla částečně mimo politickou moc a v parlamentu poprvé od revoluce rúží zasedla na místech svých, již bývalých opozičních kolegů.

Tabulka 2. Parlamentní volby říjen 2012

koalice/strana/blok	počet hlasů	hlasy v %	mandáty poměrná	mandáty většinová	celkový zisk mandátů
Národní hnutí	867,432	40,34	33	32	65
Koalice Gruzínský sen	1,181,862	54,97	44	41	85
KDU ⁹¹	43,805	2,04	0	0	0
Labouristé	26,621	1,24	0	0	0
Nová pravice	9,255	0,43	0	0	0
Svobodná Gruzie	5,865	0,27	0	0	0
EDP	3,023	0,14	0	0	0
celkem					150

Zdroj: OSCE/ODIHR (2012b): *Parliamentary elections 1 October 2012 OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report* (<http://www.osce.org/odihr/98399?download=true>, 30. 03. 2016), s. 33.
vlastní úpravy tabulky a počtu uvedených stran dle aktuálních zájmů.

Došlo k rozdělení výkonné moci mezi prezidenta a premiéra, kteří byli z různých stran. Premiér byl sice ještě slabší⁹², ale jeho koalice (KQO) měla v parlamentu ústavní většinu. Úbytkem moci Saakašviliho vlády ve prospěch vítězné strany se zrodily neshody

⁹¹ *Křesťansko – demokratické hnutí* (KDM) v těchto volbách utvořilo blok spolu občanským politickým sdružením *Evropští demokraté* – nazývá se *Křesťansko - demokratická unie* (KDU) (CESKO 2012: 2; Civil Georgia 2012c).

⁹² Viz s. 22–25.

mezi těmito dvěma politickými silami, které neumožňovaly mírové soužití těchto stran vedle sebe a vedly ke kohabitaci přetrvávající až do zvolení nového prezidenta (NDI 2013: 2).

Prezidentské volby se uskutečnily o rok později (2013) a v nich vyhrál se ziskem 62,09% hlasů kandidát Giorgi Margvelašvili, navrhovaný koalici Gruzínský sen. Jeho nejsilnějším oponentem byl kandidát z ENM, který dokázal celkem získat 21,71% hlasů⁹³. Průběh voleb (parlamentní, prezidentské) opět nebyl dokonalý, opět byly hlášeny procedurální nedostatky při průběhu i po volbách (OSCE/ODIHR 2012: 27; NDI 2013: 4).

Jak je vidět, při všech zmíněných volbách byly častým problémem procedurální nedostatky, sčítání hlasů, tabulace výsledků, silná polarizace předvolební kampaně atd., pozorovatelé IEOM tyto nedostatky voleb zdůrazňují téměř při každé rekomendační zprávě. Možná volební podvody a nedostatky na celostátní úrovni volební výsledky natolik neovlivňují, ale obecně celková neprůhlednost volbám škodí. Na to poukazuje též tab. 3.

Tabulka 3. Parlamentní a prezidentský volební proces v Gruzii podle indexu Freedom House.

rok	2003	2004	2008	2012	2013
bodové hodnocení	5.25	5.25	4.75	5.00	4.75

Zdroje: Freedom House (2015). *Georgia Nations in Transit* (<https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2015/georgia>, 06. 04. 2016); Freedom House (2003). *Georgia Nations in Transit* (<https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2003/georgia>, 06. 04. 2016); [na tomto odkazu lze zjistit bodové hodnocení z roku 2003 a 2004].

Bodové vysvětlivky: 1=nejlepší, 7=nejhorší.

Lze se domnívat, že navzdory všemu, pokud jde o komparaci, volby v letech 2012, 2013 mohou být považovány oproti předešlým za nejvíce spravedlivé a demokratické. Tomu nasvědčuje fakt, že v zemi poprvé od obnovení nezávislosti došlo na základě voleb k demokratickému předání moci.

⁹³ GEP (2016c): *Georgia results* (http://data.electionportal.ge/en/event_type?custom_view=true&data_set_id=111&data_type=official&event_id=38&event_type_id=1&indicator_type_id=2&shape_id=69898&shape_type_id=1&view_type=summary, 31. 03. 2016).

5 Vzestup a pád Michaila Saakašviliho

5.1 Odkaz revoluce růží

Vzestup Michaila Saakašviliho začíná od jeho nástupu do čela státu, kdy se ústavní cestou chopil moci, kterou od občanů oficiálně převzal v lednu roku 2004⁹⁴. Ukončení revoluce růží ve prospěch opozice bylo nejvíce oslavováno v samotné Gruzii. Nová vláda byla pozitivně vnímána i na Západě. Totéž by se ale nedalo říci o Východu. Na začátku nebylo možné pochopit jasné pozitivum či negativum toho, co se odehrávalo v zemi. Vcelku se dalo zaznamenat pouze zarputilé mlčení s občasnými zmínkami o událostech. Vzhledem k tomu, že se práce věnuje pouze vnitrostátním otázkám, nebude cílem této kapitoly zjišťovat, kdo, kdy a z jakého důvodu v zahraničí prolomil mlčení, nýbrž tato část práce by se měla zabývat postrevolučním výkladem reforem a jejich důsledky, dále by měla také poukázat na to, o jaký typ režimu se jednalo, zda byl režim demokratičtější před revolucí nebo po ní, objasnit postoje vlády vůči opozici, médiím a to v porovnání se starým režimem.

5.1.1 Posílení moci nad regiony

Prvním dilematem na počátku vlády Saakašviliho se stala Adžarská autonomní republika. Nicméně ještě před revolucí byl vztah mezi Abašidzem a Ševardnadzem neutrální, neboť tehdejší centrální vláda se obávala, že neshody mezi ústřední mocí a regionem vyústí do otevřeného konfliktu, který by mohl způsobit odtržení Adžárie⁹⁵ od Gruzie (Wertsch 2005: 524; Matusiak 2012: 12; Kuranian 2005: 18), proto byl Ševardnadze vůči Abašidzeovi loajální výměnou za uchování klidu v regionu. Adžarský samovládce ze své strany poskytl vzájemou podporou Ševardnadzemu, a to nejvíce v době Revoluce růží. Ale když revoluční událost skončila rezignací Ševardnadzeho, Abašidze se ocitl sám před novou vládou. Čímž se vztah mezi centrem a Adžárií,

⁹⁴ Lanskoj, M. – Areshidze, G. (2008). Georgia's Year of Turmoil. *Journal of Democracy* 19 (4), s. 157–158.

⁹⁵ Adžárci jsou etnicky Gruzínci (93,4%), ale převážně se hlásí k islámu. Kromě nich tam žijí Řekové (0,6%), Azéři (0,1%), Ukrajinci (0,3%). Nejpočetnější menšinu tvoří Rusové (2,4%) a Arméni (2,3%) (adjara.gov.ge 2002: 8).

ovládanou příbuznými⁹⁶ Abašidzeho rodiny značně zhoršil⁹⁷. Nakonec byla silná tendence k separatizmu odstraněna pouze politickými prostředky a krize skončila poklidnou rezignací (2004) Abašidzeho (Wertsch 2005: 524; Kuranian 2005: 18). Po Adžării došlo k uklidnění situace nebo posílení ústřední moci nad neklidnými regiony, zejména v Megrelii⁹⁸, v údolí Pankisi⁹⁹, v Svanetii¹⁰⁰, v Samcche - Džavachetii¹⁰¹, kde se projevíly secesionistické tendence skupiny Arménů, v soutěsce Kodori¹⁰² (CIAO 2006: passim; Kopeček 2012: 60; Wertsch 2005: 527).

5.1.2 Boj proti korupci a kriminalitě

Po událostech v Adžării, se pozornost nové vlády, v rámci vnitřní politiky přesunula na největší výzvu státu - prolomit sevření zkorumpovaných zájmů a rozvinout boj proti organizovanému zločinu. Nutno zmínit, že v bývalém Sovětském svazu, byla charakteristickým rysem korupce a organizovaného zločinu jejich úzká spolupráce (Cornell 2013: 23), ani po jeho kolapsu nepřestávali společně koexistovat v jednotlivých republikách. Do roku 2003 korupce v Gruzii dosáhla až tak vysoké úrovně, že se stala hlavní překážkou pro hospodářský rozvoj. Uvnitř státu, byla korupce považována za třetí největší problém po chudobě a nezaměstnanosti (Papava 2009: 3; Spirova 2008: 80). V roce 2003¹⁰³ podle *Transparency International* v Indexu vnímání byla korupce Gruzie na

⁹⁶ Adžárie byla nejhroším příkladem klientelismu a korupce. Klíčové pozice byly obsazené Abašidzeho příbuznými a jeho klanem. Sám vykonával funkci předsedy Nejvyššího soudu (Spirova 2008: 80; Kopeček 2012: 52, 53).

⁹⁷ Abašidze pokračoval ve vlastním stylu vládnutí. Pomocí klíčových zdrojů - přístav Batumi, přeshraniční celní přechod mezi Tureckem a Gruzii se on a jeho klan zbohacovali. Za nové vlády se problémem stalo odvádění daní (za vlády Ševardnadze se to moc neřešilo) do centrálního státního rozpočtu. Dále Abašidze se postavil vůči místním členům nové vlády. Spoléhal na podporu ruské vojenské základny, tehdy přítomné v Batumi, v ní měl naději na udržení vlastní moci v regionu (Kuranian 2005: 18).

⁹⁸ Západní část Gruzie, oddělená administrativní hranicí od Abcházie. Mluví místním jazykem megrelštinou.

⁹⁹ Část území, spadající do regionu Kachetie, leží na severovýchodě, hraničí přímo s Čečenskem.

¹⁰⁰ Hornatý kraj na severozápadě. Společně Megrelií se tvoří jeden kraj Megrelie – horní Svanetie. Ve Svanetii se mluví svanštinou. Zmíněné jazyky jsou regionální a užívají se pouze při komunikaci v těchto regionech, úředním jazykem po celou zemi je gruzínština.

¹⁰¹ Na jižním kraji země, hraničí s Arménií, v současné době největší populaci (55%) tvoří Arméni (CIAO 2006: 3).

¹⁰² Malé území, v severní části Abcházie. *Kodori* od roku 2008 přešel pod kontrolou abchazských separatistů. Podobně jako tzv. Jižní Osetie, v r. 2008 se vlády nad ní zmocnili osetští separatisté (Harding 2008).

¹⁰³ Po nastolení nové vlády byli zatčeni vysoce postavení úředníci za Ševardnadze vlády a obviněni z korupce. Nicméně, masové zatýkání bývalých úředníků za přispění některých občanských společností bylo vnímáno jako politická pomsta proti odpůrcům ze strany Saakašviliho (Dadalaouri 2007: 159).

124 místě ze 133 států, Gruzie se tedy řadila mezi nejvíce zkorumpované země světa¹⁰⁴. Ovšem už v roce 2012 se ze 124 místa posunula na 51 místo¹⁰⁵. Průzkum *Freedom House* následně poukazuje na vývoj v oblasti snižování korupce: (viz tab. 4),

Tabulka 4. Freedom House index korupce v Gruzii 2003-2013

rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
body	5.75	6.00	5.75	5.50	5.00	5.00	5.00	5.00	4.75	4.50	4.50

Zdroje: Freedom House (2015). *Georgia Nations in Transit* (<https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2015/georgia>, 06. 04. 2016); Freedom House (2003). *Georgia Nations in Transit* (<https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2003/georgia>, 06. 04. 2016); [na tomto odkazu lze zjistit bodové hodnocení z roku 2003, 2004 a 2005].

Bodové vysvětlivky: 1=nejlepší, 7=nejhorší

Určitý úspěch ukazuje i index Světové banky, kde dle jejích údajů (viz tab. 5) se postupem času zlepšuje kontrola korupce a v letech 2012-13 dosáhne vrcholu, dokáže se vymanit z minusu a stoupne nad nulu.

Tabulka 5. Kontrola korupce v Gruzii 1996-2013

1996	1998	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
-1.39	-0.78	-0.88	-1.14	-0.65	-0.61	-0.36	-0.04	-0.25	-0.22	-0.22	-0.12	-0.02	0.25	0.35
4.88	25.85	20.00	7.32	32.20	28.72	47.32	57.56	50.97	50.00	51.67	55.71	56.87	64.11	66.03

Zdroj: World Bank (2016a): *Worldwide Governance Indicators* (<http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#reports>, 06. 04. 2016).

Bodové vysvětlivky: střední řádka -2.5=nejhorší, +2.5=nejlepší

Vysvětlivky v %: poslední řádka 0=nejhorší, 100=nejlepší

Je faktem, že za vlády Saakašviliho se podařilo snížit míru korupce, ale nikoliv ji zcela odstranit¹⁰⁶, na pozadí úspěšného boje s masovou korupcí, stále zůstává nevyřešený problém elitní korupce u vládních úředníků (Papava 2009: 12).

¹⁰⁴ Transparency International (2016a): *Corruption perceptions index 2003* (http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2003, 09. 04. 2016).

¹⁰⁵ Transparency International (2016b): *Corruption perceptions index 2012* (<http://www.transparency.org/cpi2012/results>, 09. 04. 2016).

¹⁰⁶ Podkapitola se nevěnuje detailnímu popisu korupce před a po revoluci, ale pouze komparuje míru korupce v těchto dvou režimech.

¹⁰⁶ IEP (2016). *Global Peace Index* (<http://www.visionofhumanity.org/#page/indexes/global-peace-index/2013/GEO/DIST>, 09. 04. 2016).

Boj proti korupci byla zavázaná bojí proti organizovanému zločinu tzv. „Vor v zákoně“. Za vlády Ševardnadzeho nebyl zločin pod kontrolou, kriminální skupiny se ocitly v bezpečí a rostla zločinnost a korupce. Na takovém pozadí přijímá nová vláda tvrdá opatření, která by měla vést k odstranění této instituce jako takové. Lidé mající status „vor v zákoně“ a jejich příznivci byly zavřeni, nebo prchli ze státu. Byl jim zabaven veškerý majetek, který většinou získali kriminální cestou (Shelley 2007: 63; Cornell 2013: 23–24; Freedom House 2016).

Úsilí v boji proti kriminalitě po roce 2005 transformovalo zemi z jedné z nejvíce zločineckých v jednu z nejbezpečnějších v regionu (Dijk 2013). Podle globálního indexu míru v sektoru vnímání kriminality (*perceptions of criminality*) v zemi za rok 2013 ve srovnání s minulými lety klesl ukazatel kriminality na 2¹⁰⁷ ze 3¹⁰⁸. Níže uvedená tabulka 6 také poukazuje v číslech na změny ve vývoji zločinnosti, a to před a po revoluci.

Tabula 6. Výzkum zločinu, míra viktimizace v Gruzii 1992 – 2013

	Posled. 5 let	posled. rok	Posled. 5 let	posled. rok	Posled. 5 let	posled. rok	posled. 5 let	posled. rok	posled. 5 let	posled. rok
rok	1992		2010		2011		2012		2013	
krádež aut	15.4	6.3	1.1	0.1	0.4	0.0	0.4	0.1	0.9	0
vloupání	9.9	2.5	2.7	0.5	2.2	0.5	1.6	0.3	1.3	0.4
Pokus o vloupání	8.2	2.1	1.2	0.1	0.7	0.1	0.5	0.1		
Loupež/vyzbrojený loupež	5.8	1.8	0.6	0.2	0.4	0.2	0.2	0.00	0.6	0.1
Krádež ostatní osobní majetek	13.4	3.5	2.1	0.8	1.0	0.2	0.9	0.2	0.6	0.3
Zteč/ohrožení	5.3	0.6	1.1	0.18	1.1	0.5	1.0	0.4	0.2	0.0

Zdroj: Glonti, G. (2015). Crime and victimization issues in contemporary Georgia. *European Scientific Journal*. 9. 04. 2015 (<http://eujournal.org/index.php/esj/article/view/5502/5292>, 08. 04. 2016), s. 84.

¹⁰⁷ IEP (2016). *Global Peace Index* (<http://www.visionofhumanity.org/#page/indexes/global-peace-index/2013/GEO/DIST>, 11. 04. 2016).

¹⁰⁸ *Institute for Economics and Peace* (IEP). Hodnotící kritérium podlé této organizace je: 1 - nejvíce mírový, 5 - nejméně.

Postrevoluční tvrdý vládní zásah proti kriminálním živlům byl účinný, zločinecké skupiny zakořeněné po celém území státu od roku 2005 přijetím zvláštního zákona zeslábly a ustoupily¹⁰⁹. Stvrzují to i údaje z vybraných zločineckých kategorií, kde v mnoha případech kriminalita v zemi postupně klesá, případně komparací číselných údajů je možné zjistit více o schopnosti nové vlády v otázkách boje proti organizovanému či drobnému zločinu.

5.1.3 Hospodářský pokrok a pokles

Po roce 2003 přijalo nové vedení liberální hospodářskou politiku, zaměřenou na vytváření svobodného ekonomického prostředí. Tudiž se snížila role státu v ekonomice. V praxi to znamenalo nezasahování státu do trhu. Vláda se tímto chtěla vyhnout praktikám, kdy by stát mohl narušovat tržní mechanismy. Došlo k poklesu byrokracie, byly sníženy daně, téměř byla zrušena cla, většina kontrolních a regulačních orgánů byla demontována, došlo k liberalizaci pracovních práv (Matusiak 2012: 13). Podle světové banky na tom byla země v roce 2013 v ohledu snadného přístupu k podnikání (*ease of doing business*) mnohem lépe než kdy předtím, Gruzie se umístila na 9 pozici¹¹⁰ ze 185¹¹¹. Snadnější obchodování bylo úlevou a stimulovalo hospodářství a otevření prostoru pro začínající podnikatele, podpora vytvoření spolehlivější a atraktivnější atmosféry pro přilákání zahraničních investorů.

Došlo k rozsáhlé privatizaci státního majetku, díky boji proti korupci a šedé ekonomice v zemi začala postupně růst ekonomika, čímž se o něco zlepšila makroekonomická výkonnost, rostly i přímé zahraniční investice. Nicméně, válka v Gruzii (2008) a globální finanční krize v letech 2007-2008 silně udeřily na hospodářství, poznamenaly finanční trhy, platební bilanci, bankovní sektor atd. Opět poklesly

¹⁰⁹ Shelley, L. (2007). Georgian organized crime. In: Shelley, L. – Scott, E. – Latta, A. eds., *Crime and Corruption in Georgia* (New York: Routledge), s. 63.

¹¹⁰ World Bank (2013). *Doing business 2013* (<http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB13-full-report.pdf>, 10. 04. 2016), s. 3.

¹¹¹ Pro srovnání viz také rok a pozici země dle Světové banky: 2005 na **137**, 2006 na **100**, 2007 na **37**, 2008 na **18**, 2009 na **16**, 2010 na **11**, 2013 na **9** (World Bank 2006: 92; 2010: 4; 2013: 3; ESI 2010: 29).

zahraniční investice, zvýšila se nezaměstnanost. Poválečná mezinárodní finanční podpora¹¹² sice pomohla obnově země a zabránila hlubšímu propadu, ale obnova postupovala pomalejším tempem než předtím, a mnohé socioekonomické problémy zůstaly nevyřešené (Bakradze 2014: 11–13; IMF 2005: 11–12; 2006: 32–34; ESI 2010: 25; Matusiak 2012: 14). Níže tab. 6 ukazuje rozvoj či úpadek některých makroekonomických indexů:

Tabulka 7. Ekonomická situace v Gruzii podle makroekonomických údajů.

rok	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
roční růst HDP v %	3.1	2.9	1.8	4.8	5.5	11.1	5.9	9.6	9.4	12.3	2.3	- 3.8	6.3	7.2	6.2	3.3
HDP na hlavu v USD						922	1187	1470	1763	2314	2921	2455	2623	3230	3523	3599
FDI ¹¹³								449.8	1190.4	2014.8	1564.0	658.4	814.5	1117.2	911.6	941.9
nezaměstnanost v %							12.5%	13.8	13.6	13.3	16.5	16.9	16.3	15.1	15.0	14.6
chudoba v % ¹¹⁴			19.4						15.3	16.3	15.5	15.4	19.6	17.8	15.5	11.5

Zdroje: Geostat (2016a): *Key indicators* (<http://www.geostat.ge/index.php?action=0&lang=eng>, 12. 04. 2016); Geostat (2016b): *Foreign Direct Investments* (http://www.geostat.ge/index.php?action=page&p_id=140&lang=eng, 12. 04. 2016); (World Bank (2016b): *Annual GDP Growth* (<http://data.worldbank.org/country/georgia>, 12. 04. 2016); World DataBank (2016c): *World Development Indicators* (<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=GEO&series=&period=>, 12. 04. 2016); Matusiak, M. (2012). *Georgian dilemmas between a strong state and democracy* (Warsaw: Centre for Eastern Studies), s. 14; Burduli, T. (2015). *Ekonomikuri gadaqmqnebi saqartveloši. Economy and Banking* 3 (2), s. 39, 41.

Je faktem, že nová vláda dosáhla určitých úspěchů v prováděných reformách, které se dotkly téměř všech klíčových oblastí¹¹⁵. Kromě již zmíněných, prošly změnami vzdělání, zdravotnictví, důchodová reforma¹¹⁶, infrastruktura - obnova zcela zaostalých měst, dálnic, silnic apod. Rostla životní úroveň, bylo zajištěno neomezené zásobování

¹¹² IDFI (2015). *International Financial Grants Allocated for Georgia in the 1995-2015 Time Period* (<https://idfi.ge/en/total-grants-disbursement-by-donors-1995-2015>, 13. 04. 2016).

¹¹³ *Foreign direct investments* (FDI), přímé zahraniční investice v milionu dolarech 2005-2015 (Geostat 2016b).

¹¹⁴ Poměr chudoba počtu zaměstnanců na 1,90 USD za den, populaci v % podle Světové banky (WB 2016c).

¹¹⁵ World Bank (2012). *Fighting Corruption in Public Services, Chronicling Georgia's Reforms* (http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDS/IB/2012/01/20/000356161_20120120010932/Rendered/PDF/664490PUB0EPI0065774B09780821394755.pdf, 13. 04. 2016).

¹¹⁶ Kromě reformy, nové vedení zaplatí všechny nahromaděné dluhy důchodcům, zaměstnancům (tzv. zmrazené důchody a mzdy), které nebyly zaplacené v době předchozí vlády (Papava 2009: 4).

elektřinou¹¹⁷, plynem, proběhla policejní¹¹⁸ a armádní¹¹⁹ reforma (Kuranian 2005: 18; Kanašvili – Souleimanov – Šmíd 2010: 34; Kopeček 2012: 59–60; World Bank 2012: passim).

5.1.4 Modernizace versus demokratizace

Po příchodu do čela státu Saakašvili soustředil pravomoci do svých rukou. Za tímto účelem mu byla ústavně posílena řada exekutivních složek moci, čímž mohl odvolat vládu nebo rozpustit parlament a nařídít mimořádné parlamentní volby (Papava 2009: 3; Kanašvili – Souleimanov – Šmíd 2010: 34). V době režimu Saakašviliho se ve způsobu vládnutí objevovaly tendence, které nevykazovaly demokratické prvky. Některé z nich tato kapitola zmíní. Vzhledem k tomu, že o volbách bylo pojednáno výše, zde se jimi autor nebude zabývat. Pozornost bude soustředěna na jednu z nejdůležitějších problematik v zemi, týkající se svobody projevu, zvláště v médiích, včetně situace na pozadí Ševardnadzeho režimu.

Postoj Ševardnadzeho proti opozičnímu televiznímu vysílání začíná být tvrdý až poté, co nezávislá stanice *Rrustavi-2* obvinila jeho režim z korupce. Od té doby postupem času Ševardnadzeho chování vůči ní přerůstalo do fáze, charakteristické pro autoritářského vladaře (McFaul 2005: 7–8), čili roce 2001 došlo k obsazení této televizní stanice vládními bezpečnostními složkami. Tehdejší vláda sice nedosáhla úspěchu, zvedla se totiž vlna opozičního odporu, ale faktem byla jedna věc, že Ševardnadze se pokoušel omezit svobodu projevu, omezením médií (Nodia 2005: 43; Angley 2013: 46).

¹¹⁷ Potírání korupce v energetickém sektoru vyústilo v překonání energetické krize, čímž od roku 2006 celá země zažívá 100% dodávku elektřinu, tedy elektřina je k dispozici denně 24 hodin (Papava 2009: 5).

¹¹⁸ Policie za vlády Ševardnadzeho byla vysoce zkorumpovaná a podplácená. Díky ní došlo k propuštění 16 000 policistů za vlády Saakašviliho, čímž byla odstraněna zkorumpovaná dopravní policie sovětského stylu, brzy byla nahrazena policií (*patruli*) západního stylu, ze které se stala jedna z nejvíce důvěryhodných institucí ve společnosti. Podle průzkumu veřejného mínění (IRI) pro rok 2011 87% populace hodnotilo činnost policie pozitivně (Cornell 2013: 25; Dadalauri 2007: 160; Kupatadze 2013: 8; World Bank 2012: 13–18; Papava 2009: 5).

¹¹⁹ Zásadními reformami prošla gruzínská regulární armáda, včetně nového vybavení, infrastruktury, studia. Rozvinul se vojenský průmysl ve výrobě vojenské techniky - bojové vozidlo pěchoty „*Lazika*“, obrněné vozidlo „*Didgori*“, bezpilotní letouny a další vojenská zařízení (geo-army 2016; DELTA 2016), a to díky zvýšení rozpočtu Ministerstva obrany, který byl na rok 2005 vyšší než 300 milionů *Lari* (gruzínská měna), což je desetkrát více než v době Ševardnadzeho (Darchiashvili 2005: 195).

Podobně jako Ševardnadze, také Saakašvili po příchodu k moci časem zaujal nepřátelský postoj vůči opozičnímu vysílání, zvláště proti televizní stanici *Imedi TV*¹²⁰, která začala nejkritičtěji vystupovat proti postrevoluční vládě. Situace vyvrcholila až poté, kdy se 7. listopadu roku 2007 sjednocená opozice začala shromažďovat proti tehdejšímu režimu a s opozicí začala spolupracovat televizní stanice *Imedi TV*. Situace se vymkla kontrole až poté, kdy se vláda Saakašviliho rozhodla krizi řešit násilně a zásahem policie a speciální jednotky tvrdě udeřila proti pokojným demonstrantům¹²¹. Po rozeznání demonstrace se vládní síly zaměřily na stanici *Imedi TV* a vtrhli na pozadí demonstrace do televizní budovy. Vpád skončil zničením technického zařízení čímž bylo přerušeno vysílání a později byla soudem zabavena i licence¹²². Zanedlouho poté Saakašvili vyhlásil výjimečný stav (Rimple 2012: 16; Civil Georgia 2007a; 2007b; Muskhelishvili – Jorjoliani 2009: 698). Saakašvili uvedl, že provádět tyto akce bylo nutné, aby se zamezilo snahám oligarchů o politický převrat. Podle řeči prezidenta a vlády šlo o spiknutí Patarkacišviliho, za jeho zády schovaného ruskou participací (Rimple 2012: 17; Lansky – Areshidze 2008: 163).

Již 8. listopadu prezident Saakašvili prohlásil, že odstoupí z funkce prezidenta, což splnil. Byly vyhlášeny nové volby (Muskhelishvili – Jorjoliani 2009: 698). Jeho rozhodnutí lze chápat jako cenu zodpovědnosti za události¹²³, za kterými on sám stál před několika hodinami.

Celoplošná televizní stanice (*Rustavi-2, První kanál*) v Gruzii byla v době obou režimů pod vlivem úřadů. Ale tam, kde neměly vliv, bylo též vidět, jak se gruzínské vedení snaží vytěsnit z éteru veškerou kritiku. Vláda vůči opozičním kanálům kromě policie a bezpečnostní složky měla k dispozici i další nástroje, např. soud, regulační a

¹²⁰ Majitelem televizní stanice *Imedi TV* byl v Rusku zbohatnuvší oligarcha Badri Patarkacišvili, velmi blízký byznys partner Borisa Berezovského. Patarkacišvili v době demonstrací slíboval opozici finanční podporu, což se odráželo zároveň i v podpoře jeho televizní stanice. Přitom sám Patarkacišvili netajil svou politickou ambici (Rimple 2012: 16; Civil Georgia 2007d).

¹²¹ Bylo zraněno více než pět set lidí díky tomu, že při rozeznání demonstrací bylo použito vodní dělo, slzný plyn, gumové projektily, obušky (Lansky – Areshidze 2008: 163; Civil Georgia 2007e).

¹²² Podle soudního vyšetřování, byla *Imedi TV* obviněna z agitace ke státnímu převratu při demonstraci opozice. Po měsíci vysílání byla opět obnovena (Civil Georgia 2007b; 2007c).

¹²³ Odmítnout respekt vůči občanskému právu – svobodnému shromažďování, sdružování apod.

daňové¹²⁴ orgány (Lazarus 2010). To, že média nebyla zcela svobodná, zdůrazňuje i *Freedom house*, kde míra svobody medií za rok 2013 spadá do kategorie částečně svobodný (Freedom house 2013).

Zde by měla být také krátce zmíněna činnost soudní moci. Podle indexu *Nations in Transit* v roce 2004 byla 4.50, oproti tomu za rok 2013 se zhoršila a rostla až do 5.00 z celkových 7 bodů. Ve skutečnosti na konci vládnutí Saakašviliho ovlivnila zhoršení situace kolem soudního systému brutalita v gruzínských vězeních, mučení a nelidské chování vůči vězňům. Podle těchto údajů a případů, soud náleží do kategorie částečně svobodný, resp. pod vlivem režimu (Freedom house 2013), čímž nemohla být zcela nezávisle přijímána rozhodnutí. Svobodný soud je ale zásadním pilířem a požadavkem demokratického fungování každého režimu.

Není pochyb o tom, že Saakašvili stát modernizoval, čímž připravil půdu pro případný demokratický vývoj (Kopeček 2012: 71). Ale v souvislosti s výše popsányi negativními důsledky¹²⁵ postrevoluční vládní aktivity nevykazuje politický režim znaky režimu zcela demokratického. *Nations in Transit* za rok 2013 označil zemi za částečně svobodnou¹²⁶. Režim byl z celkových 7 bodů¹²⁷ pro rok 2013 ohodnocen na 4.75 bodu. Podle tohoto hodnocení země po revoluci spadá do kategorie hybridního režimu, neboli hybridní demokracie (Puddington 2013: 15; Freedom House 2013). Přesněji, politický režim v Gruzii mezi léty 2004–13 trpěl nedostatkem demokratického vládnutí podobného západnímu typu.

¹²⁴ Ševardnadze právě použil tyto nástroje. Pomocí tehdejšího vedení zaslání bezpečnostních služeb do televizní stanice *Rustavi-2* odůvodnil vyšetřováním údajných zjištění daňového zneužívání (Nodia 2005: 43).

¹²⁵ Násilné rozeznání pokojné demonstrace, absence zcela nezávislých medií, omezení soudní moci.

¹²⁶ Kritéria hodnocení: omezené dodržování politických práv a občanských svobod, slabý právní stát, etnické a náboženské sváry, korupce, dominance jedné strany na politické scéně (Puddington 2013: 4).

¹²⁷ Míra demokracie v Gruzii podle bodovacího systému mezi léty 2004–2013. 1=nejvyšší, 7=nejnižší (Freedom house 2013):

2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
4.83	4.96	4.86	4.68	4.79	4.93	4.93	4.86	4.82	4.75

5.1.5 Konec Saakašviliho vládnutí

Podpora Saakašviliho začala upadat od roku 2007¹²⁸, pokles podpory ENM ovlivnil postoj tehdejšího režimu vůči demonstrantům. V následujících parlamentních a prezidentských volbách roku 2012 - 2013, stála před ENM nová realita, záměr vstoupit do politiky oznámil Bidzina Ivanišvili¹²⁹, který proti Saakašvilimu sjednotil méně vlivné opoziční strany a vytvořil koalici Gruzínský sen¹³⁰. Takový politický vývoj ve vládní straně poprvé po revoluci růží vyvolal výraznou obavu z porážky Saakašviliho režimu.

Oproti zmíněnému se opozici otevřel prostor k první reálnější šanci na vítězství. Tedy pod vedením Ivanišviliho šlo o velký příliv peněz do sjednocené politické koalice (Mikaberidze 2015: 282). Kromě toho, že opozice měla k dispozici neomezené finanční prostředky, spolupracovala s ní i média - *TV Maestro*¹³¹, která zahájila vysílání tesně před volbami a zveřejňovala špínu na vládu Saakašviliho. Zvláště byly odvysílány skandální videonahrávky o nelidském zacházení s gruzínskými vězni. To splnilo očekávání a v září (volby konaly 1. října) roku 2012 před parlamentními volbami klesla podpora ENM¹³² na 43%, ve prospěch KQO - 49%. Vláda Saakašviliho měla k dispozici média *Rustav-2* a administrativní zdroje ale nemohla zastavit klesající tendence (Kopeček 2012: 68; Freedom house 2013; RFE/RL 2012). Ovšem těchto prostředků tvrdě využívala v boji proti koalici. Na začátku bylo Ivanišvilimu odebráno gruzínské občanství s odůvodněním, že byl občanem Francie. *Rustavi-2* začala vázat Ivanišvili s Ruskem, coby má zájem odpojit země od západní orientace. Dosavadní vláda ho obvinila z porušování pravidel kvůli nelegální finanční podpoře politických stran a udělila mu pokutu (jde o částku v milionech), terčem finančních postihů se staly i firmy

¹²⁸ Na to poukázaly výsledky z voleb roku 2008, viz s. 33.

¹²⁹ Podnikatel, filantrop a vůbec nejbohatší gruzínek. V současné době podle časopisu *Forbes* je Ivanišvili v žebříčku na 298. místě, jako nejbohatší člověk světa s majetkem 4,8 mld. USD (Forbes 2016).

¹³⁰ Autor se volbám a stranickému systému věnoval již výše (viz s. 27–28), proto zde bude uváděn pouze způsob, jak se v době předvolební kampaně ENM a KQO snažily dosáhnout vítězství.

¹³¹ Televizní stanice *TV Maestro* neposkytovala své vysílání celoplošně, zatímco *Rustavi-2* měla celostátní pokrytí a byla nejsledovanější stanicí (TV Maestro 2016; Rustavi-2 2016). Čtenář si všimne zásadní role médií v boji mezi politickými rivaly. Strategie různých opozic je velmi podobná, resp. v době revoluce růží *Rustavi-2* spolupracovala s opozicí proti režimu Ševardnadzeho. Po revoluci, opozice Saakašviliho spolupracuje s *Imedi TV*, podobně jako po příchodu Ivanišviliho do politiky opozice navazuje spolupráci s médii - TV Maestrem.

¹³² Která podle IRI v dubnu, roku 2012 měla 45% podporu. KQO, na tom tehdy byla mnohem hůř, její podpora byla pouze 15%. Stejný výzkum IRI v období červen - červenec: ENM podporuje 43%, KQO 24% (Civil Georgia 2012f).

ve vlastnictví Ivanišviliho, které podle státní auditní agentury prováděly peněžní transakce ve prospěch koalice (Civil Georgia 2011; 2012d; 2012e; Kopeček 2012: 68). Na pozadí velmi poliarizované předvolební kampaně vládnoucí strana ani v parlamentních (ENM - 40,34% vs. KQO - 54,97%)¹³³ a ani v prezidentských (ENM - 21,72% vs. KQO - 62,12%)¹³⁴ volbách neuspěla, čímž k 10. výročí revoluce rúží vláda Saakašviliho skončila.

Než budeme hodnotit specifiku a roli zmiňovaných voleb, je třeba zohlednit pozadí událostí v zemi, dobu její státnosti, počet a způsob změn vlád, včetně typů předchozích režimů. V gruzínském případě je také důležitým aspektem region, kde se země nachází a vliv sousedních zemí v otázkách vývoje demokracie. Poté je snadno pochopitelné, že budování demokracie ve zmíněném regionu nebylo možné ukončit během necelých třiceti let. Je třeba delší doby a nepřetržitého vývoje státnosti. Skutečnost ukázala, že bezprostředně po autoritativním vládnutí není možné v daném regionu a v dané zemi nastolit demokratický režim, který bude bez chyb, je k tomu nezbytné více zkušeností, které pochází z několika předchozích, rovněž demokratických režimů, aby nástupci do čela státu byli vychováni v pevně ukotvené demokratické mentalitě a v demokratickém prostředí.

V případě Gruzie právě proto, že od roku 1921¹³⁵ došlo k 70 letému intervalu přerušování demokratického vývoje státu díky bláznivými iluzemi posedlým komunistům, kteří zamýšleli budovat ráj na zemi v jednom ohromném socialistickém prostoru a v něm vychovávat šťastnou a rovnou společnost.

Nyní je nutné zmínit úlohu těchto voleb z pohledu demokracie. Navzdory všemu role těchto voleb se dá jednoznačně hodnotit, jako pozitivním krokem posunutí státu směrem k demokracii, resp. je faktem, že poprvé v dějinách nezávislé Gruzie vláda prohrála volby, poprvé šlo o změnu vlády ústavní cestou, pomocí voleb¹³⁶, a ne státním

¹³³ Civil Georgia (2016). *Election results* (<http://civil.ge/eng/category.php?id=32>, 24. 04. 2016).

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ Pro více informací viz s. 8.

¹³⁶ Pro více informací viz s. 36.

převratem či revolucí¹³⁷. Poprvé ve volbách poražená vládní strana ENM demokraticky předává moc vítězné straně, kde úřadující prezident a jeho vláda veřejně uznávají porážku a přesouvají se do opozice. Na jejich místo přichází vítězná koaliční opozice - koalice Gruzínský sen. To samozřejmě poukazuje na významný vývoj politické kultury a zvýšení volební demokracie, a to zvláště v regionu jako je Kavkaz, patřící do mimořádně komplikované oblasti, včetně nedostatku demokratického zřízení a svobody zrodil naděje odstranění autoritarizmu ve prospěch demokracii.

Tudíž, pokud se jedná o kompromis demokratičnosti vlád před a po revoluci, dle výše zmíněného odstavce lze tvrdit, že režim Saakašviliho na konci svého vládnutí projevil o něco více demokratičnosti než režim jeho předchůdce.

O zmíněných volbách posiluje také kladné postoje IEOM, kteří volby hodnotili jako svobodné a spravedlivé (Puddington 2013: 21).

Ke konci je třeba zmínit i některé demokratické trendy Saakašviliho, např. ústavní změny (2010), omezení pravomocí prezidenta až do úrovně symbolické funkce prezidenta ve prospěch premiéra, které přinesla změna systému od super prezidencializmu k parlamentarizmu, převzetí zodpovědnosti za události v době krize (2007) a jeho předčasné odstoupení z funkce prezidenta, provedení řady změn ve volebním zákoně, doporučené RE, OBSE a Benátskou komisí.

¹³⁷ I když revoluce rúží byla pozitivním jevem v zemi, (existují autoři, kteří tuto událost považují za rúžový *coup d'état*) žádná revoluce není cestou k legitimnímu uchopení politické moci. Ale v případě, že by Ševardnadze přiznal porážku, a nezfalšoval volby, nedozrály by události k revoluci.

6 Závěr

bakalářská práce se zabývala politickou historií Gruzie. Studie nejdříve pojednala o historickém vývoji země v době obnovení nezávislosti a také o předchozí fázi. Přiblížením historických východisek se autor snažil připravit půdu pro zpracování hlavního tématu předkládané práce. Hlavním cílem práce bylo prozkoumat postrevoluční režim v Gruzii a porovnat jej s předchozím režimem. Tímto tato práce odpověděla na výzkumnou otázku, a popsala míru demokracie, svobody projevu v obou porovnávaných režimech, poukázala na to, který režim byl demokratičtější. Byly charakterizovány transformace revolučních praktik, které v současné době nemají pouze klasickou podobu, nýbrž důležitou roli v nich hrají i vedlejší aktéři - NGO, občanská společnost, média.

V této práci autor věnoval pozornost pouze vnitrostátní politice, kde dalším účelem bylo sledování průběhu voleb a úrovně jejich objektivit. Byla zjišťována míra volební demokracie, stručně byl popsán vývoj politického systému a reforem. Taktéž bylo provedeno srovnání obou vlád. V případě reforem bylo cílem zjistit, zda byly v něčem přínosné a jak se odrážely ve státě. Tato studie vedla k závěru, že reformy prováděné po revoluci většinou prokázaly účinnost, prostřednictvím reforem nová vláda docílila modernizace země.

Zde je nutno zmínit i případ, který účinnost reforem zastínil a stal se achillovou patou Saakašviliho režimu. Jde o nelidskost v gruzínských věznicích, ke které docházelo v době Saakašviliho prezidentování v souvislosti s bojem proti jakýmkoliv zločinům. Prezident vůči nim vyhlásil nulovou toleranci¹³⁸, došlo ke zpřísnění vězeňských podmínek a disciplíny, ke značnému posílení pravomocí policie. Ta využila plné vládní podpory, a jak se ukázalo, v boji s kriminálními živly došlo ze strany režimu k zneužívání a překračování pravomocí¹³⁹. Lze tvrdit, že pokud policie byla v době Ševardnadzeho

¹³⁸ Civil Georgia (2007f): *President: No Tolerance for Crime* (<http://www.civil.ge/eng/article.php?id=11807>, 22. 04. 2016).

¹³⁹ Slade, G. (2012). Georgia's prisons: roots of scandal. *Opendemocracy*. 24. 09. 2012 (<https://www.opendemocracy.net/gavin-slade/georgias-prisons-roots-of-scandal>, 28. 04. 2016).

enormně zkorumpovaná, oproti tomu Saakašvili z ní korupci sice odstranil, ale udělal z ní přísnou státní trestající ruku.

Na druhé straně je nutné informovat čtenáře o katastrofálním stavu zločinnosti v zemi, kde, podle prezidenta, bez přísných postojů by nebylo možné zločin vykořenit¹⁴⁰. V zemi byl za velké i drobné kriminální skutky většinou zodpovědný tzv. *vor v zakoně*. Být jeho členem bylo navíc atraktivním¹⁴¹ a vzorovým jevem pro mladou generaci, proto před revolucí mládež neměla zájem věnovat se studiu či zabývat se jinými věcmi. S větším zájmem sledovali zločiny. V případě, když se někdo zeptal adolescenta, čím by chtěl být, většinou odpověděl, že chce být *vorem v zakoně*, a ani netajil svou kriminální kariéru, která podle zásad zmíněné zločinecké skupiny vyžadovala čím dál častější páchání trestných činů a plnění určitých požadavků, čímž si přívrženci zajišťovali stále větší respekt a osobní autoritu v kriminálním podsvětí.

Vláda proto v roce 2010 přijímá nová opatření ve vzdělávacích zařízeních. V rámci programu „bezpečné školy“ vznikla školní policie (*mandaturi*), která monitoruje prostory školy a zajišťuje žákům bezpečné prostředí při studiu (Tangiašvili – Slade 2013: 13), Tento program odstranil kriminální vliv ve školách. Celkově lze říci, že vzdělávací reformy pomohly mládeži, odvedly její zájem od zločinu ke knihám.

V práci jsou zmíněny také teritoriální problémy. Z tohoto pohledu je situace v zemi mohem komplikovanější, než je ve zkratce uvedeno v této práci. Hlavní destabilizátor zakavkazského (nejen) pořádku přijíždí ze severu a v současné době jeho vojenské pásy brázdí půdu v jablečných sadech¹⁴² u linie okupační zóny mezi Gruzii a regionem Cchinali. Kvůli tomu země trpí vnitřní nestabilitou, což je důvodem nedořešených územních sporů, které ani z dlouhodobé perspektivy nenalézají způsob řešení, jak se vyhnout nesmírně složitým problémům bez poškození státních i minoritně etnických zájmů a zároveň zachovat územní celistvost a suverenitu.

¹⁴⁰ Jones, S. (2015). *Georgia: A Political History Since Independence* (London/New York: I. B. Tauris), s. 135.

¹⁴¹ Slade, G. (2010). Georgia's mafia: the politics of survival. *Opendemocracy*. 21. 08. 2010 (<https://www.opendemocracy.net/gavin-slade/georgia%E2%80%99s-mafia-politics-of-survival>, 28. 04. 2016).

¹⁴² Tento kraj je známý především jablkami, jablečnými sady.

Během psaní této bakalářské práce byla pro autora problémem vzájemně se vylučující data a fakta, se kterými se setkával ve zdrojích. Překážkou bylo i určité omezení rozsahu práce, resp. u každé ze stanovených otázek bylo třeba omezit se na stručné vyjádření a nepouštět se do hlubší analýzy.

7 Seznam použité literatury a pramenů

7.1 Seznam literatury

Ančabadze, G. (2008). Abchazebi. In: Basilaia, M. – Bregadze, L. eds., *etnosebi saqartveloši* (Tbilisi: saqartvelos sachalcho damcveltan arsebuli tolerantobis centri).

Angley, R. (2013). Escaping the Kmara Box: Reframing the Role of Civil Society in Georgia's Rose Revolution. *Studies of Transition States and Societies* 5 (1), s. 42–57.

Ascherson, N. (2004). After the Revolution. *London review of books* 26 (5), s. 3–9.

Asmus, R. (2010). *A Little War That Shook the World: Georgia, Russia, and the Future of the West* (New York: Palgrave Macmillan).

Adjara. gov. ge (2002). *Demografiuli statistika* (<http://adjara.gov.ge/uploads/Docs/518f3b3a2f6d4b06b316c4f7fb36.pdf>, 07. 04. 2016).

Baar, V. (2002). *Národy na prahu 21. století. Emancipace nebo nacionalismus?* (V Šenově u Ostravy: Tilia).

Bakradze, G. (2014). 2008 - 2007 clis globaluri pinansuri krizisi. *Economy and Banking* 2 (2), s. 5–26.

BBC (2015). *Viewpoint: What's behind Russia's actions in Georgia?* (<http://www.bbc.com/news/world-europe-33675488>, 08. 12. 2015).

Burduli, T. (2015). Ekonomikuri gardaqmnebi saqartveloši. *Economy and Banking* 3 (2), s. 31–51.

CEC (2011). *Georgia - History of elections 1990-2010* (<http://www.cesko.ge/uploads/other/9/9078.pdf>, 08. 03. 2016).

Çelikpala, M. (2005). From a Failed state to a weak one? Georgia and turkish-georgian relations. *ResearchGate*. 08. 01. 2005 (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/44/677/8628.pdf>, 14. 12. 2015).

Central Election Commission (2011). *saqartvelo - arčevnebis istoria 1990-2010* (<http://www.cesko.ge/uploads/other/9/9077.pdf>, 11. 02. 2016).

CESKO (2012). *2012 clis 1 oqtombris saqartvelos parlamentis arčevnebisatvis registrirebuli saarčevno subieqtebi* (<http://www.cesko.ge/uploads/other/11/11040.pdf>, 29. 03. 2016).

CESKO (2015). *damchmare sachelmdzgvanelo saqartvelos umaglesi saganmanatleblo dacesebulebebis studentebistvis* (<http://electionreforms.ge/files/library/415.pdf>, 10. 03. 2016).

CIAO (2006). *GEORGIA'S ARMENIAN AND AZERI MINORITIES* (<https://www.ciaonet.org/catalog/4728>, 11. 04. 2016).

Civil Georgia (2001). *Saakashvili Dissociates From Shevardnadze's Corrupted Government* (<http://www.civil.ge/eng/article.php?id=225>, 20. 02. 2016).

Civil Georgia (2003). *Egzit polis cinascari monacemebit, proporciuli sistemit nacionalebi lideroben* (<http://www.civil.ge/geo/article.php?id=5198&search>, 08. 01. 2016).

Civil Georgia (2003a): *csko-is tvamjdomare: ganmeorebiti archevnebi aralearulia* (<http://www.civil.ge/geo/article.php?id=5313&search=>, 22. 02. 2016).

Civil Georgia (2003b): *bloki burjanadze demokratebi archevnebis shedegebs boikots ucxadebs* (<http://www.civil.ge/geo/article.php?id=5257>, 22. 02. 2016).

Civil Georgia (2003c): *amerikis sheertebuli shtatebi imedgacurebulia archevnebis shedegebit da saqartvelos khelmdzgvanelobit* (http://www.civil.ge/geo/_print.php?id=5405, 23. 02. 2016).

Civil Georgia (2004). *ačaris krizisi movlenata qronologia* (<http://www.civil.ge/geo/article.php?id=6700>, 23. 03. 2016).

Civil Georgia (2005). *rusul bazebze parlamentis dadgenileba* (<http://www.civil.ge/geo/article.php?id=9158>, 14. 12. 2015).

Civil Georgia (2007a): *Tbilisši sagangebo mdgomareoba gamocchadda, orma televiziam mauckebloba sheckvita* (<http://www.civil.ge/geo/article.php?id=16587>, 19. 04. 2016).

Civil Georgia (2007b): *Sasamartlom telekompania imeds samauckeblo licenzia daukadaga* (<http://www.civil.ge/geo/article.php?id=16691>, 19. 04. 2016).

Civil Georgia (2007c): *Telekompania imedma mauckebloba ganaaxla* (<http://www.civil.ge/geo/article.php?id=16938>, 19. 04. 2016).

Civil Georgia (2007d): *Patarkacišvilma politikaši casvla ar gamoriccha* (<http://www.civil.ge/geo/article.php?id=16326>, 19. 04. 2016).

Civil Georgia (2007e): *Specdanišnulebis razmma saprotesto aqcia dašala* (<http://www.civil.ge/geo/article.php?id=16568>, 19. 04. 2016).

Civil Georgia (2007f): *President: No Tolerance for Crime* (<http://www.civil.ge/eng/article.php?id=11807>, 22. 04. 2016).

Civil Georgia (2008). *medvedevma abkhazetis da samxret osetis damoukidebloba agiara* (<http://www.civil.ge/geo/article.php?id=19296>, 9. 12. 2015).

Civil Georgia (2008a): *Burdžanadzis axali partia* (<http://www.civil.ge/geo/article.php?id=20064>, 16. 03. 2016).

Civil Georgia (2008b): *39 saarčevno ubnis šedegebi gabatilda* (<http://www.civil.ge/geo/article.php?id=18428&search=>, 28. 03. 2016).

Civil Georgia (2008c): *Opoziciis liderebma sadeputato mandatis šecyveta moitchoves* (<http://www.civil.ge/geo/article.php?id=18557&search=>, 28. 03. 2016).

Civil Georgia (2010). *Achali sakonstitucio modelis dziritadi debulebebi* (<http://civil.ge/geo/article.php?id=23242>, 05. 03. 2016).

Civil Georgia (2011). *Ivanishvili to Appeal Against Stripping of Citizenship* (<http://www.civil.ge/eng/article.php?id=24036>, 24. 04. 2016).

Civil Georgia (2012a): *Ivanishvili's Political Party Launched* (<http://civil.ge/eng/article.php?id=24683>, 15. 03. 2016).

Civil Georgia (2012b): *IRI-is kvlevis tanachmad martveli partia liderobs* (<http://www.civil.ge/geo/article.php?id=25417>, 29. 03. 2016).

Civil Georgia (2012c): *2012 clis saparlamento arčevnebsi monacile subieqtebi* (<http://www.civil.ge/geo/article.php?id=26012>, 30. 03. 2016).

Civil Georgia (2012d): *State Audit Agency Fines Ivanishvili with GEL 2.7m* (<http://www.civil.ge/eng/article.php?id=24572>, 24. 04. 2016).

Civil Georgia (2012e): *State Audit Agency Fines Ivanishvili's Firm with USD 1.5m* (<http://www.civil.ge/eng/article.php?id=24560>, 54. 04. 2016).

Civil Georgia (2012f): *Ruling Party in Lead in Leaked IRI-Commissioned Polls* (<http://www.civil.ge/eng/article.php?id=25044>, 26. 04. 2016).

Civil Georgia (2015). *Qartuli ocenbis mrecvelta lideris antidasavluri ganxadebebi* (http://www.civil.ge/geo/article.php/_print.php?id=29243, 15. 03. 2016).

Civil Georgia (2016). *Election results* (<http://civil.ge/eng/category.php?id=32>, 24. 04. 2016).

Cohen, A. (2004). Shevardnadze's Journey. *Policy Review* (124), s. 1–9.

Constitutional Court of Georgia (2016). *Brief History* (<http://www.constcourt.ge/en/court/brief-history>, 09. 03. 2016).

Cornell, S. (2013). *Getting Georgia Right* (Brussels: Centre for European Studies).

Česká televize (2008). Rozpad Sovětského svazu byla správná věc, říká Eduard Ševardnadze (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1428353-rozpad-sovetskeho-svazu-byla-spravna-vec-rika-eduard-sevardnadze>, 16. 02. 2016).

Česká televize (2014). *Zemřel Eduard Ševardnadze – muž, který pomohl zbořit Berlínskou zed'* (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1026748-zemrel-eduard-sevardnadze-muz-ktery-pomohl-zborit-berlinskou-zed>, 16. 02. 2016).

Čičinadze, Z. (1916). *osebis chamosaxleba qartlshi da qartvelebis amagi da gvawli matzed* (<https://javakhishviliinstitute.files.wordpress.com/2009/05/chichinaze.pdf>, 08. 12. 2015).

Dabrundashvili, A. (2013). The TV station of 'victorious people': The story of Rustavi 2. *Transparency International Georgia*. 02. 08. 2013 (<http://www.transparency.ge/en/blog/tv-station-%E2%80%98victorious-people-story-rustavi-2>, 06. 02. 2016).

Dadauri, N. (2007). Political Corruption in Georgia. In: Bracking, S. eds., *Corruption and Development The Anti-Corruption Campaigns* (New York: Palgrave Macmillan).

Darchiashvili, D. (2005). Georgian Defense Policy and Military Reform. In: Coppieters, B. – Legvold, R. eds., *Statehood and Security: Georgia after the Rose Revolution* (USA: American Academy of Arts & Sciences).

Darchiashvili, V. (2009). Gruzínsko-osetinský konflikt. *Asociace pro mezinárodní otázky*. 03. 03. 2009 (http://www.amo.cz/editor/image/produkty1_soubory/briefing-paper_2-2009.pdf, 08. 12. 2015).

Demetrašvili, A. (2005). Modzgvreba konstituciaze, Saqartvelos konstitucia. In: Demetrašvili, A. eds., *Konstituciuri samatlis sachelmdzgvanelo* (Tbilisi: fondi gia sazogadeoba - Saqartvelo).

Delta (2016). <http://delta.gov.ge/>, 25. 04. 2016).

Devdariani, J. (2004). Georgia: Rise and fall of the façade democracy. *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization* 12 (1), s. 79-115.

Dieset, H. (2004). *GEORGIA: PARLIAMENTARY ELECTIONS NOVEMBER 2003* (<http://www.jus.uio.no/smr/english/about/programmes/nordem/publications/2004/07.pdf>, 23. 02. 2016).

Dijk, J. V. (2013). *The International Crime Victims Survey 1988-2010; latest results and prospects* (<http://wp.unil.ch/icvs/category/uncategorized/>, 10. 04. 2016).

Ditrych, O. – Souleimanov, E. (2007). Jižní Kavkaz na křižovatce dějin. *Mezinárodní politika XXXI* (12), s. 4–7.

DM – UG (2016). *Nino Burjanadze, Biography* (<http://www.democrats.ge/en/chvensshesakheb/tavmjdomare/biografia.html>, 14. 02. 2016).

Dmetrašvili, A. (2013). Martvelobis axali sistemis taviseburebani saqartveloši. In: Nodia, G, – Afrasidze, D. eds., *superprezidentobidan saparlamentomde* (Tbilisi: Ilias sachelmcipo universitetis gamomcemloba).

Džavachišvili, I. (1928). *Qartuli samartlis istoria* (Tbilisi: tbiliská Univerzita).

EP (2008a): *DELEGATION TO OBSERVE THE EXTRAORDINARY PRESIDENTIAL ELECTIONS IN* *GEORGIA*
(http://www.europarl.europa.eu/intcoop/election_observation/missions/2004-2009/20080105_georgia_en.pdf, 27. 03. 2016).

EP (2008b): *DELEGATION TO OBSERVE THE PARLIAMENTARY ELECTIONS IN GEORGIA* (http://www.europarl.europa.eu/intcoop/election_observation/missions/2004-2009/20080521georgiareport.pdf, 28. 03. 2016).

Erqvania, T. (2013). Sachelisuplebo štoebis urtiertobis specifika 2010 clis sakonstitucio cvlilebebis fonze: aresbiti problemebi. In: Nodia, G, – Afrasidze, D. eds., *super prezidentobidan saparlamentomde* (Tbilisi: Ilias sachelmcipo universitetis gamomcemloba).

ESI (2010). *Georgia's Libertarian Revolution* (http://www.esiweb.org/pdf/esi_-_georgias_libertarian_revolution_-_part_three_-_jacobins_in_tbilisi_-_25_april_2010.pdf, 12. 04. 16).

Freedom House (2003). *Georgia Nations in Transit* (<https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2003/georgia>, 06. 04. 2016).

Freedom house (2006). *Georgia* (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2006/georgia?page=22&year=2006&country=6967>, 25. 02. 2016).

Freedom house (2013). *Nations in Transit 2013* (<https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2013/georgia>, 18. 04. 2016).

Freedom House (2015). *Georgia Nations in Transit* (<https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2015/georgia>, 06. 04. 2016).

Fuller, E. (2015). Mikheil Saakashvili. *Encyclopaedia Britannica*. 6. 01. 2015 (<http://www.britannica.com/biography/Mikheil-Saakashvili#ref988265>, 14. 02. 2016).

GED (2016c): *Georgia results* (http://data.electionsportal.ge/en/event_type?custom_view=true&data_set_id=111&data_type=official&event_id=38&event_type_id=1&indicator_type_id=2&shape_id=69898&shape_type_id=1&view_type=summary, 31. 03. 2016).

Geo-army (2016). *Qartuli džari* (<http://www.geo-army.ge/>, 13. 04. 2016).

Georgian Tour Operator (2015). *Shida Kartli* (<http://betravel.ge/index.php?hide=geshkart&lang=en>, 05. 12. 2015).

Geostat (2016a): *Key indicators* (<http://www.geostat.ge/index.php?action=0&lang=eng>, 12. 04. 2016).

Geostat (2016b): *Foreign Direct Investments* (http://www.geostat.ge/index.php?action=page&p_id=140&lang=eng, 12. 04. 2016).

GEP (2016a): *Georgia results* (http://data.electionsportal.ge/en/event_type?custom_view=true&data_set_id=2&ata_type=official&event_id=2&event_type_id=1&indicator_type_id=2&shape_id=53148&shape_type_id=1&view_type=summary, 24. 03. 2016).

GEP (2016b): *Tbilisi results* (http://data.electionsportal.ge/en/event_type?custom_view=true&data_set_id=2&ata_type=official&event_id=2&event_type_id=1&indicator_id=1238&shape_id=53234&shape_type_id=3, 24. 03. 2016).

GlobalSecurity (2016). *Georgia's "Rose Revolution"* (<http://www.globalsecurity.org/intell/ops/rose.htm>, 22. 02. 2016).

Glonti, G. (2015). Crime and victimization issues in contemporary Georgia. *European Scientific Journal*. 9. 04. 2015 (<http://eujournal.org/index.php/esj/article/view/5502/5292>, 08. 04. 2016).

Government of Georgia (2015). *ckhinalis regioni* (http://gov.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=214, 05. 12. 2015).

Grey, B. – Volkov, V. (2003). Georgia's "rose revolution": a made-in-America coup. *world socialist web site*. 05. 12. 2003 (<https://www.wsws.org/en/articles/2003/12/geor-d05.html>, 04. 02. 2016).

Harding, L. (2008). Abkhazia: Moscow sends troops into second enclave. *Theguardian*. 11. 08. 2008 (<http://www.theguardian.com/world/2008/aug/11/georgia.russia>, 13. 04. 2016).

Humanrights (2004). *Head of Council of Europe Delegation Comments on Election* (<http://www.humanrights.ge/index.php?a=main&pid=8440&lang=geo>, 24. 03. 2016).

Chikhladze, G. – Chikhladze, I. (2005). The rose revolution: a chronicle. In: Karumidze, Z. – Wertsch, J. eds., *Enough!: The Rose Revolution in the Republic of Georgia 2003* (New York: Nova Science Publishers).

IDFI (2015). *International Financial Grants Allocated for Georgia in the 1995-2015 Time Period* (<https://idfi.ge/en/total-grants-disbursement-by-donors-1995-2015>, 13. 04. 2016).

IMF (2005). *Economic Development and Poverty Reduction Program* (<https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2005/cr05113.pdf>, 13. 04. 2016).

IMF (2006). *Georgia: Selected Issues* (<https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2006/cr06170.pdf>, 13. 04. 2016).

Inauri, N. (2012). Prezidentsi picis šemdeg. *interpressnews.ge*. 31. 12. 2012 (<http://www.interpressnews.ge/ge/politika/225427-prezidentis-ficis-shemdeg.html?ar=A>, 07. 03. 2016).

Interpressnews (2012). *Šalva natelašvili – abchazeti da samačablo natom dagvakargvina* (<http://www.interpressnews.ge/ge/politika/212944-shalva-nathelashvili-samachablo-da-afkhazethi-natom-dagvakargvina.html?ar=A>, 15. 03. 2016).

IRI (2003). *LA Times cites IRI's Election Observation Mission to Georgia* (<http://www.iri.org/resource/la-times-cites-iris-election-observation-mission-georgia>, 23. 02. 2016).

ISFED (2004). *Chelachali saparlamento arčevnebi, saqartvelo, 2004* (<http://www.isfed.ge/main/838/geo/>, 23. 03. 2016).

Jackson, N. (2003). *Russian Foreign Policy and the CIS* (London: Routledge).

Janiašvili, L. (2014). osta saqartveloshi migracia qartulsa da rusul (osur) mecnierebashi. *Ivane javakhishvilis istoriisa da etnologiis instituti*. 25. 02. 2014 (http://institutehist.ucoz.net/news/lavrent_39_i_janiashvili_osta_sakartveloshi_migratsia_kartulsa_da_rusul_osur_metsnierenbashi/2014-02-25-123, 08. 12. 2015).

Japaridze, A. (2010). *qartvelta decentralizacia XVII-XX saukuneebshi* (<http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-01000-00---off-0patriarc--00-1---0-10-0---0---0direct-10---4-----0-1|--11-ka-50---20-about---00-3-1-00-0-0-11-1-0utfZz-8-00&cl=CL3&d=HASHda05345f254c8b87205372.7.7&x=1>, 08. 12. 2015).

- Jones, S. (2015). *Georgia: A Political History Since Independence* (London/New York: I. B. Tauris).
- Kanašvili, G. – Souleimanov, E. – Šmíd, T. (2010). Guzie po Revoluci růží: vzestup a pád Michaila Saakašviliho. *Acta Universitatis Carolinae studia territorialia* 10 (2), s. 29–45.
- Kandelaki, G. (2006). Georgia's Rose Revolution: A Participant's Perspective. *United States Institute of Peace*. 01. 07. 2006 (<http://www.usip.org/sites/default/files/sr167.pdf>, 04. 02. 2016).
- Kautsky, K. (2004). *The Bolshevik Invasion* (<https://www.marxists.org/archive/kautsky/1921/georgia/ch05.htm>, 09. 03. 2016).
- Kiguradze, K. (2010). 7 clis cin iko revolucia. *Interpressnews*. 22. 11. 2010 (<http://www.interpressnews.ge/ge/dghis-thema/151762-7-tslis-tsin-iyo-revolucia.html?rnd=1426208306.5354&ar=A>, 22. 02. 2016).
- Kissinger, H. (1994). *Diplomacy* (New York: Simon & Schuster).
- Kopeček, V. (2012). *Jižní Kavkaz mezi demokracií a autoritarismem* (Praha: European Science and Art Publishing).
- Kunčulia, L. (2010). *saqartvelos parlamenti dst-s saparlamento ansambleasac gamoetisha* (<http://www.radiotavisupleba.ge/content/article/1937155.html>, 10. 11. 2015).
- Kupatadze, A. (2013). Police Reform in Georgia. *Caucasus Social Science Review* 1 (1), s. 1–27.
- Kuranian, A. (2005). Gruzie druhý rok po „revoluci růží“. *Mezinárodní politika* XXIX (5), s. 18–22.
- Kusák, M. (2007). *Aspekty Rusko-Gruzínských bezpečnostních vztahů od nástupu Vladimíra Putina* [bakalářská práce] (Praha: Fakulta sociálních věd UK).
- Kverenčhelidze, G. (2016). msoplio konstitutsionalizmis istoria: dasabamidan dgemde. *Sachelmcipo sakonstitucio komisia*. Datum zveřejnění není uvedeno. (<http://constcommission.ge/3-2>, 03. 03. 2016).

Kvirikašvili, V. (2010). rodis da vistvis sheiqmna tremini samxret oseti?. *Expert club*. 15. 04. 2010 (http://expertclub.ge/portal/cnid__4218/alias__Expertclub/lang__ka-GE/tabid__2546/default.aspx, 06. 12. 2015).

Lang, D. M. (1955). Georgia in the Reign of Giorgi the Brilliant (1314-1346). *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 17 (1), s. 74-91.

Lansford, T. (2014). Georgia, political parties. In: Lansford, T. Vaccaro, J. eds., *Political Handbook of the World 2014* (USA: SAGE Publications).

Lanskoy, M. – Areshidze, G. (2008). Georgia's Year of Turmoil. *Journal of Democracy* 19 (4), s. 154–168.

Lazarus, J. (2010). Neo-liberal State Building and Western ‘Democracy Promotion’: The Case of Georgia. *Searching Great International Resources*. 9. 9. 2010 (<http://www.eisa-net.org/be-bruga/eisa/files/events/stockholm/Neo-liberal%20state%20building%20and%20democracy%20promotion%20in%20Georgia.pdf>, 19. 04. 2016).

Macabidze, M. (2014a): *Saqartvelos politikuri sistema* (<http://politicscience.info/pictures/Saq-pol-sist-6-2014prez.pdf>, 06. 03. 2016).

Macabidze, M. (2014b): *Saqartvelos politikuri sistema* (<http://www.politicscience.info/pictures/Saq-pol-sist-5-2014-parlam.pdf>, 10. 03. 2016).

Matusiak, M. (2012). *Georgian dilemmas between a strong state and democracy* (Warsaw: Centre for Eastern Studies).

McFaul, M. (2005). Transitions form Postcommunism. *Journal of Democracy* 3 (16), s. 5–19.

MFA of Georgia (2015). *Nato - saqartevlos urtiertobebis mtavari movlenebis qronologia* (http://www.un.mfa.gov.ge/index.php?sec_id=160&lang_id=GEO, 15. 12. 2015).

Mikaberidze, A. (2015). Rose Revolution. In: Mikaberidze, A. – Woronoff, J. eds., *Historical Dictionary of Georgia* (USA: Rowman & Littlefield).

Ministry of Justice of Georgia (2015). *The OSCE is the world's largest regional security organization with 56 member States* (<http://www.justice.gov.ge/Ministry/Index/317>, 10. 12. 2015).

- Mitchell, L. (2004). Georgia's Rose Revolution. *Current History* 103 (675), s. 342–348.
- Mitchell, L. (2006). Democracy in Georgia since the rose revolution. *Orbis* 50 (4), s. 669–676.
- Mitchell, L. (2009). *Uncertain Democracy: U.S. Foreign Policy and Georgia's Rose Revolution* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press).
- Mitchell, L. (2012). *The Color Revolutions* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press).
- Muskhelishvili, M. – Jorjoliani, G. (2009). Georgia's ongoing struggle for a better future continued: democracy promotion through civil society development. *Routledge, Taylor & Francis* 16 (4), s. 682–708.
- NDI (2007). *Statement of the NDI pre-election delegation to Georgia's 2008 presidential elections* (https://www.ndi.org/files/2238_ge_stamt_pre-elect_121407.pdf, 25. 03. 2016).
- NDI (2008a): *Statement of the NDI Election Observer Delegation to Georgia's 2008 Presidential Election*. (https://www.ndi.org/files/2258_ge_statement_elections_010708.pdf, 25. 03. 2016).
- NDI (2008b): *NDI LONG-TERM OBSERVATION MISSION REPORT CONCERNING GEORGIA'S 2008 PARLIAMENTARY ELECTIONS* (https://www.ndi.org/files/Georgia_LTO_Statement_060408_ENG.pdf, 27. 03. 2016).
- NDI (2013). *STATEMENT OF THE NDI ELECTION OBSERVER DELEGATION TO GEORGIA'S 2013 PRESIDENTIAL ELECTION* (<https://www.ndi.org/files/Georgia-Final-statement-10.28.pdf>, 31. 03. 2016).
- Nilsson, N (2014). Georgia's Conflicts: Abkhazia and South Ossetia. In: Cornell, S. – Jonsson, M. a kol. *Conflict, Crime, and the State in Postcommunist Eurasia* (Philadelphia: University of Pennsylvania), s. 103–128.
- Nodia, G. – Afrasidze, D. (2013). Šesavali cerili: konstitucia konstitucionalizmi saqartveloši. In: Nodia, G. – Afrasidze, D. eds., *superprezidentobidan saparlamentomde* (Tbilisi: Ilias sachelmcipo universitetis gamomcemloba).

Nodia, G. – Scholtbach, A. P. (2006). The political landscape of Georgia, political parties achievements challenges and prospects. In: Nodia, G. – Scholtbach, A. P. eds., (The Netherlands: Eburon Academic Publishers).

Nodia, G. (2005). The dynamics and sustainability of the Rose Revolution. In: Emerson, M. eds., *Democratisation in the European neighbourhood* (Brussels: Centre for European Policy Studies).

NPLG (2015a): *Eduard Shevardnadze, biography* (<http://www.nplg.gov.ge/bios/en/00001162/>, 04. 11. 2015).

NPLG (2015b): *Zviad Gamsakhurdia, biography* (<http://www.nplg.gov.ge/bios/en/00000874/>, 04. 11. 2015).

OSCE (2003a): *OSCE PA President Bruce George meets acting President Burjanadze of Georgia* (<http://www.osce.org/pa/55828>, 23. 02. 2016).

OSCE (2003b): *Georgian parliamentary elections marred by confusion over voter lists* (<http://www.osce.org/odihr/elections/55759>, 23. 02. 2016).

OSCE/ODIHR (2004a): *Parliamentary elections 2 November 2003, OSCE/ODIHR Election Observation Mission Report* (<http://www.osce.org/odihr/elections/georgia/22205?download=true>, 22. 02. 2016).

OSCE/ODIHR (2004b): *International election observation mission, repeat parliamentary election, Georgia – 28 March 2004* (<http://www.osce.org/ka/odihr/elections/georgia/27650?download=true>, 23. 03. 2016).

OSCE/ODIHR (2008a): *GEORGIA, EXTRAORDINARY PRESIDENTIAL ELECTION 5 January 2008 OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report* (<http://www.osce.org/odihr/elections/georgia/30959?download=true>, 25. 03. 2016).

OSCE/ODIHR (2008b): *PARLIAMENTARY ELECTIONS 21 May 2008 OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report* (<http://www.osce.org/odihr/elections/georgia/33301?download=true>, 28. 03. 2016).

OSCE/ODIHR (2012a): *Saqartvelos saparlamento arčevnebi 2012 clis 1 oqtomberi* (<http://www.osce.org/ka/odihr/elections/98585?download=true>, 12. 03. 2016).

OSCE/ODIHR (2012b): *Parliamentary elections 1 October 2012 OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report* (<http://www.osce.org/odihr/98399?download=true>, 30. 03. 2016).

OSGF (2016). *Who We Are* (http://www.osgf.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=124, 06. 02. 2016).

Oss, V. A. (2009). Georgia: Looking Back at the Rose Revolution. *EURASIANET.org*. 29. 12. 2009 (<http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav123009.shtml>, 04. 02. 2016).

Papava, V. (2009). Anatomical Pathology of Georgia's Rose Revolution. *Current Politics and Economics of the Caucasus Region* 2 (1), s. 1–16.

Papuašvili, G. (2012). *A Retrospective on the 1921 Constitution of the Democratic Republic of Georgia* (<http://www.fed-soc.org/publications/detail/a-retrospective-on-the-1921-constitution-of-the-democratic-republic-of-georgia>, 09. 03. 2016).

Parliament of Georgia (2015). *saqartvelos respublikis kanoni samxret osetis avtonomiuri olqis gauqmebis shesaxeb* (http://www.parliament.ge/files/613_8104_833304_-7.pdf, 06. 12. 2015).

Parliament of Georgia (2016). *2003-2004 Parliamentary Elections* (<http://parliament.ge/en/parlamentarebi/saqartvelos-wina-mowvevis-parlamentebi-1317/saqartvelos-parlamenti-2004-2008-ww-1321>, 12. 03. 2016).

Parsadanishvili, M. – Dobbins, M. (2007). Gruzie v období před „růžovou revolucí“ a po ní. *ruskodnes.cz*. 24. 09. 2007 (<http://www.ruskodnes.cz/clanek.php?id=599&tisk=1>, 17. 12. 2015).

Puddington, A. (2013). Freedom in the world 2013: democratic breakthroughs in the balance. *Freedom house*. 08. 12. 2013 <https://www.freedomhouse.org/sites/default/files/FIW%202013%20Booklet.pdf>, 18. 04. 2016).

Qevanišvili, E. (2012), Politikuri koalicia qatruli ocneba dafudzenbulia. *RFE/RL*. 21. 02. 2012 (<http://www.radiotavisupleba.ge/content/article/24491157.html>, 16. 03. 2016).

- Qoridze, Z. (2015). mitebi da realoba edurad shevardnadzeze. *Netgazeti.ge*. 14. 07. 2014 (<http://netgazeti.ge/2014/07/14/33739/>, 10. 12. 2015).
- Ratiani, S. (2009). 9 aprili - tragedia da parsi an, ubralod karnavali. *Solidaroba* 4 (31), s. 68–76.
- Reisner, O. (2009). Georgia and its new national movement. *Nationalism in Late and Post-Communist Europe* 2 (9), s. 240-266.
- Rekhviašvili, J. (2015). *Ras gvascavlis „damoukideblobis gakvetilebi“* (<http://www.tavisupleba.mobi/a/ras-gvascavlis-damoukideblobis-gakvetilebi/26948722.html>, 10. 11. 2015).
- RFE/RL (2009). *Georgia Finalizes Withdrawal From CIS* (http://www.rferl.org/content/Georgia_Finalizes-Withdrawal_From_CIS/1802284.html, 11. 11. 2015).
- RFE/RL (2012). *Achali reitingit qartuli ocneba liderobs* (<http://www.radiotavisupleba.ge/archive/geonews/20120912/1001/1001.html?id=24706492>, 29. 03. 2016).
- Rimple, P. (2012). Who Owned Georgia 2003-2012. *Transparency International Georgia*. 18. 12. 2012 (http://www.transparency.ge/sites/default/files/post_attachments/Who%20Owned%20Georgia%20English.pdf, 19. 04. 2016).
- Rondeli, A. (2001). The choice of independent Georgia. In: Chufrin, G. eds., *The Security of the Caspian Sea Region* (Oxford: Oxford University Press).
- Rustavi-2 (2016). *History, about us* (<http://rustavi2.com/en/about>, 24. 04. 2016).
- Saralidze, L. (2010). e. w. samchret osetis avtonomiuri olqis sheqmnis istoriidan (1917-1922). *Expert club*. 19. 04. 2010 (http://expertclub.ge/portal/cnid__4245/alias__Expertclub/lang__kaGE/tabid__2546/default.aspx, 06. 12. 2015).
- Shelley, L. (2007). Georgian organized crime. In: Shelley, L. – Scott, E. – Latta, A. eds., *Crime and Corruption in Georgia* (New York: Routledge).
- SKP (2016). *Saqartvelos konservatiuli partia* (<http://conservatives.ge>, 17. 03. 2016).

Slade, G. (2010). Georgia's mafia: the politics of survival. *Opendemocracy*. 21. 08. 2010 (<https://www.opendemocracy.net/gavin-slade/georgia%E2%80%99s-mafia-politics-of-survival>, 28. 04. 2016).

Slade, G. (2012). Georgia's prisons: roots of scandal. *Opendemocracy*. 24. 09. 2012 (<https://www.opendemocracy.net/gavin-slade/georgias-prisons-roots-of-scandal>, 28. 04. 2016).

Slider, D. (1991). The politics of Georgia's independence. *Problems of Communism* 40 (6), s. 63–79.

Slider, D. (1997). Democratization in Georgia. In: Dawisha, K. – Parrott, B. eds., *Conflict, Cleavage, and Change in Central Asia and the Caucasus* (United Kingdom: Cambridge University Press).

Souleimanov, E. – Hoch, T. (2012). *Role Ruska v konfliktech a oficiálních mírových procesech v Abcházii a Jižní Osetii v letech 1991- 2008* (Praha: Auditorium).

Souleimanov, E. (2006). Dva roky po „revoluci růží“. *Mezinárodní politika* XXX (1), s. 16–18.

SP (2016). *Parlamentisa da parlamentarizmis šesaxeb saqartveloši* (<http://www.parliament.ge/ge/parlamentis-shesaxeb/parlamentisa-da-parlamentarizmis-shesaxeb-saqartveloshi-21,08.03.2016>).

Spirova, M. (2008). Corruption and Democracy: The “Color Revolutions” in Georgia and Ukraine. *Taiwan Journal of Democracy* 4 (2), s. 75–90.

SRP (2015). *Partiis istoria* (<http://www.republicans.ge/index.php/geo/party/history>, 16. 03. 2016).

Šimov, J. (2005). Barevné revoluce v zemích SNS: To be continued? *Mezinárodní politika* XXIX (5), s. 25–28.

Tabula (2014). *eduard shevardnadze gardaicvala* (<http://www.tabula.ge/ge/story/85452-eduard-shevardnadze-gardaicvala>, 25. 02. 2016).

Takaišvili, E. (1920). *Khelmcipis karis garigeba* (Tbilisi: tbiliská Univerzita).

TD (2016). *partii istoria* (http://fd.ge/index.php?article_id=134&clang=0, 15. 03. 2016).

Tangiashvili, N. – Slade, G. (2013). Zero-tolerance schooling: education policy, crime, and democracy in post-Soviet Georgia. *Post-Soviet Affairs* 30 (5), 416–440.

TV Maestro (2016). *istoria* (http://www.maestro.ge/menu_id/32/lang/1, 24. 04. 2016).

The Nuclear Threat Initiative (2007). *Commonwealth of Independent States (CIS)* (<http://www.nti.org/treaties-and-regimes/commonwealth-independent-states-cis/>, 10. 11. 2015).

The president of Georgia (2016a): *Presidential Power* (<https://www.president.gov.ge/en/President/PresidentialPower/>, 05. 03. 2016).

The president of Georgia (2016b): *State System* (<https://www.president.gov.ge/en/Georgia/StateSystem/>, 09. 03. 2016).

Totadze, A. (2008). *The Ossets in Georgia: myth and reality* (Tbilisi: Universal).

TRACECA (2016). *History of traceca* (<http://www.traceca-org.org/en/traceca/history-of-traceca/>, 01. 02. 2016).

Transparency International (2016a): *Corruption perceptions index 2003* (http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2003, 09. 04. 2016).

Transparency International (2016b): *Corruption perceptions index 2012* (<http://www.transparency.org/cpi2012/results>, 09. 04. 2016).

Tulmets, E. (2009). Státy východní dimenze Evropské politiky sousedství v české zahraniční politice. In: Kořan, M. a kol., *Česká zahraniční politika v roce 2008* (Praha: ÚMV), s. 207–219.

Way, L. (2008). The Real Causes of the Color Revolutions. *Journal of Democracy* 19 (3), s. 55–69.

Welt, C. (2010). Georgia's Rose Revolution: From Regime Weakness to Regime Collapse. In: Bunce, V. – Mcfaul, M. eds., *Democracy and Authoritarianism in the Postcommunist World* (New York: Cambridge University Press).

Wertsch, J. V. (2005). Georgia as a Laboratory for Democracy. *Demokratizatsiya* 13 (4), 519-535.

West, B. (2009). *Encyclopedia of the Peoples of Asia and Oceania* (New York: Infobase).

World Bank (2006). *Doing Business 2006* (<http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB06-FullReport.pdf>, 10. 04. 2016).

World Bank (2010). *Doing Business 2010* (<http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB10-FullReport>, 12. 04. 16).

World Bank (2012). *Fighting Corruption in Public Services, Chronicling Georgia's Reforms* (http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2012/01/20/000356161_20120120010932/Rendered/PDF/664490PUB0EPI0065774B09780821394755.pdf, 13. 04. 2016).

World Bank (2013). *Doing Business 2013* (<http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB13-full-report.pdf>, 10. 04. 2016).

World Bank (2016a): *Worldwide Governance Indicators* (<http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#reports>, 06. 04. 2016).

World Bank (2016b): *Annual GDP Growth* (<http://data.worldbank.org/country/georgia>, 12. 04. 16).

World DataBank (2016c): *World Development Indicators* (<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=GEO&series=&period=>, 12. 04. 2016).

Youtube [video záznam] (2011). *21 dekabria 1991 goda* (<https://www.youtube.com/watch?v=jbWlryg6k7k>, 11. 11. 2015).

Youtube [video záznam] (2012). *Nastupaiet diktatura* (<https://www.youtube.com/watch?v=HEEc8s3EciI>, 18. 02. 2016).

Youtube [video záznam] (2013). *9 April 1991 Georgia Announced Independence Zviad Gamsakhurdia* (<https://www.youtube.com/watch?v=LrdczIIQnvU>, 6. 12. 2015).

7.2 Seznam pramenů

Ústavní zákon č. 1 /1995 čl. 78, Sb., *Ústava Gruzínské republiky*, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č. 1, 2, 3/1995 čl. 69, Sb., *Ústava Gruzínské republiky*, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č. 1/1995 čl. 70, Sb., *Ústava Gruzínské republiky*, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č. 2,3,4,5,6/1995 čl. 70, Sb., *Ústava Gruzínské republiky*, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č. 2/1995 čl. 80, Sb., *Ústava Gruzínské republiky*, ve znění pozdějších předpisů.

Saqartvelos konstitucia (2016). *Saqartvelos konstitucia* (<http://www.parliament.ge/ge/kanonmdebloba/constitution-of-georgia-68>, 03. 03. 2016).

SPR (2012). *Saqartvelos parlamentis saqmianobis sapudzvlebi. Saqartvelos parlamenti*. 22. 06. 2012 (<http://www.parliament.ge/ge/kanonmdebloba/parlamentis-reglamenti>, 08. 03. 2016).

Resumé

The goal of this bachelor thesis is to describe the transformation of the political regime in Georgia from 2003 to 2013. The key research question of the essay is about the regime. To be more specific, when the system was more democratic, before or after the Rose revolution. In addition to this, special attention is given to the internal politics, the main subject of the research is the reform implementation of the post - revolutionary government, in comparison with the previous regime in related with the level of corruption, crime, economic issues, etc. The thesis deals with the reasons of Rose revolution, which describes the end of Eduard Shevardnadze's leadership. The paper also points out the development of political systems after the restoration of independence in Georgia, the electoral process or the level of their fairness and transparency between these years. This study describes the rise and fall of Mikheil Saakashvili's regime. The appraises of the author regarding to the role of elections in 2012-2013 from the perspective view of democracy.

Seznam příloh

Příloha I. Mapa regionálního členění Gruzie, tmavě červenou je označen Šida Qartli.

Příloha II. Ruská plíživá okupace (*creeping occupation*) v Gruzii.

Příloha III. Mapa ruských vojenských základen na Kavkaze.

Příloha IV. Akt o nezávislosti Gruzie, schvalený 26. května 1918.

Akt o obnovení nezávislosti přijatý dne 9. dubna 1991.

Příloha I. Mapa regionálního členění Gruzie, tmavě červenou je označen Šida Qartli.

Gorgian Tour Operator (2015). *Shida Kartli*
(<http://betravel.ge/index.php?hide=geshkart&lang=en>, 05. 12. 2015).

Příloha II. Ruská „plíživá okupace“¹⁴³ (*creeping occupation*) v Gruzii. Na fotografii je zobrazena linie v okupační zóně mezi Gruzíí a regionem Cchinvali, demarkováno ruskými tzv. „mirotvorcami“.

BBC (2015). *Viewpoint: What's behind Russia's actions in Georgia?* (<http://www.bbc.com/news/world-europe-33675488>, 08. 12. 2015).

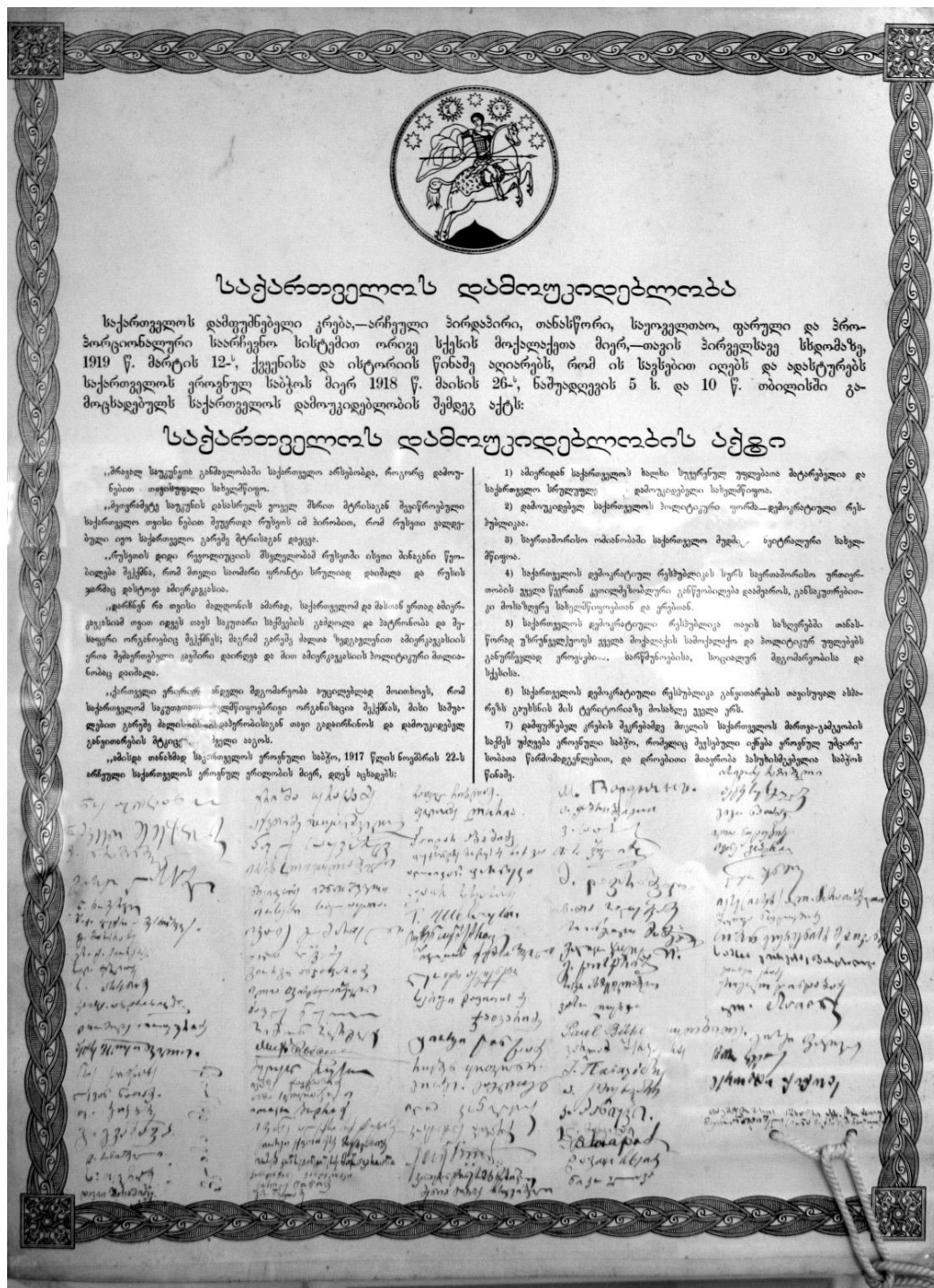
¹⁴³ Snahy o provokace ze strany ruských „mirotvorců“, kteří ostnaté dráty a tabule permanentně posouvají z okupačních linií dovnitř do země.

Příloha III. Mapa ruských vojenských základen na Kavkaze. Některé z nich se dosud nacházejí na území Gruzie (v Abcházii, Cchinvalém regionu).

Zpracováno podle P. Bayer, *Russia's Policies in the Caucasus*, London 1997, str. 22

Kusák, M. (2007). *Aspekty Rusko-Gruzínských bezpečnostních vztahů od nástupu Vladimíra Putina* [bakalářská práce] (Praha: Fakulta sociálních věd UK).

* První podpis nahoře, nalevo - od Noeho Žordaniji, předseda vlády první Gruzínské republiky.

¹⁴⁴ President of Georgia (2016). Act of independence accepted on May 26, 1918 (<http://dev.mof.ge/President/en-US/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%9D%E1%83%A3%E1%83%99%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%A2%E1%83%98.aspx>, 02. 03. 2016).

„Akt o obnovení nezávislosti“, přijatý dne 9. dubna 1991 (zdroj)¹⁴⁵.

*První podpis nahoře, nalevo od Zviada Gamsachurdii, prvního prezidenta nezávislé Gruzie.

¹⁴⁵ Viz pozn. č. 144, s. 76.

